

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YIL: 1 SAYI: 12

MART 2019

eskiçağ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

eskiçağlardan günümüze mimari anlayış

ESKİÇAĞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yıl: 1 Sayı: 12 (Mart) 2019

Ana Teması: Eskiçağlardan Günümüze Mimari Anlayış

İmtiyaz Sahibi: Eskiçağ Araştırmaları Merkezi

Genel Yayın Yönetmeni: Umut Ataseven

Sanat Yönetmeni: EÇAM

Onur Kurulu Başkanı: Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu

Yayın Kurul Danışmanı: Bünyamin Yıldız

Danışma Kurulu:

Didem DEMİRALP

Adil GÜRSES

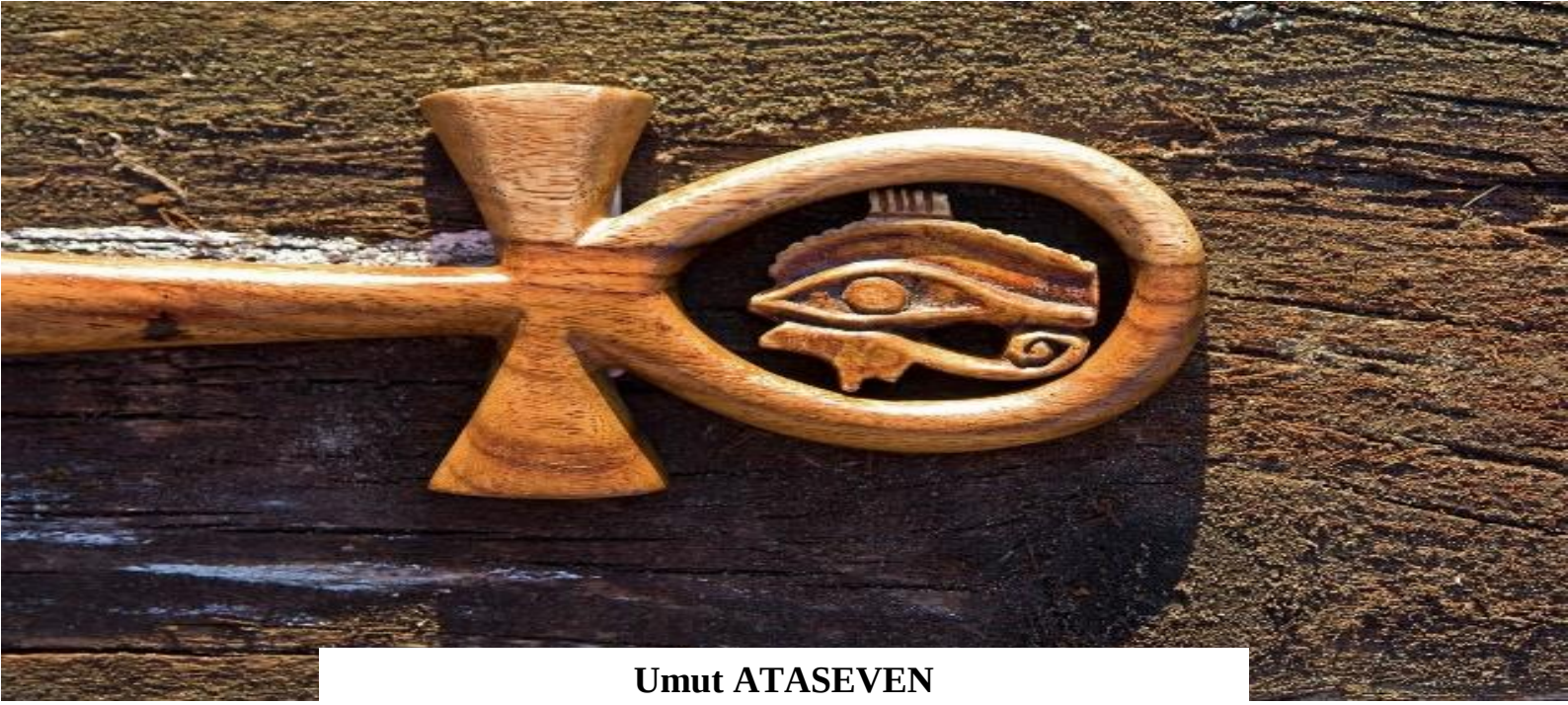
İçerik Editörü: Çağdaş Koç

Sosyal Medya Danışmanı: Etem Dönmez

Aylık olarak dijital ortamda yayınlanır.

Dergideki yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kaynak gösterilmeden kullanılması yasaktır.

Umut ATASEVEN

Eskiçağ Tarihçisi

ANTİK MISIR DİNİNİN MEZAR MİMARİSİNE OLAN ETKİLERİ

İlkçağlardan günümüze kadarki süre içerisinde birçok inanç sistemi ortaya çıkmıştır. Bu inanç sistemleri zamanla dinleri meydana getirmiştir. Bundan dolayıdır ki, insanoğlu bu inanç sistemini korumak ve yaşatmak istemektedir. Günlük hayatta her ne kadar belli olmasa da inançlar büyük ölçüde yer tutmaktadır. Bu inançların doğru ya da yanlış olduğu konusu önem arz etmemekle birlikte, tenkit etmek de doğru bir davranış olmayabilir. İnsanoğlu, tarihin her döneminde sürekli inanma ihtiyacı hissetmiş ve bu ihtiyaçtan ötürü sosyal hayatında bir takım yenilikleri meydana getirmiştir. Eski çağ toplumu için ölümden sonraki yaşam oldukça önemlidir. Günlük hayatta bunun önemine sıkça değinen insanlar, sosyal hayatını ölümden sonraki yaşama, dine ve inançlarına entegre

etmiştir. Bu entegre sonucunda birtakım faaliyetler de meydana gelmiştir. Eski Mısır'da din müessesesi oldukça önemlidir. Mısırlılar ölümden sonraki yaşamı en çok merak etmiş bir medeniyettir. Bulunduğu coğrafya itibarıyla kapalı bir görüntüye sahiptir. Ancak bu fikir daha çok coğrafi terimlerle açıklanmaya çalışılmış ve tam anlamıyla bu hususun önemi ortaya konmamıştır. Mısır Medeniyeti ancak bulunduğu coğrafyayla ifade etmek, o toplumun meydana getirmiş olduğu diğer kurumlarına haksızlık olmaktadır. Mısır dini çoktanrıcılık esasına dayanmaktaydı. Meydana getirdikleri uygulamalar incelendiğinde çoktanrıcılığın ne kadar karmaşık olduğunu görmek mümkündür. Mısır Medeniyetinin dini yapısını elbette - mimaride de görmek mümkündür.

Krallarının öldüklerinde birer tanrıya dönüştüklerine inanmaktaydılar. Krallar da bu inanca sahiplerdi. Bundan dolayı ki, ölümden sonraki yaşamda sonsuz bir hayat için devasa mezarlar inşa ettirmişlerdir. Bu mezarların mimari gelişimini hanedanlıklar döneminde görmek mümkündür. Mısır mimarisi, Mısır'ın dini inançlarından ayrı tutulması mümkün değildir. Çünkü dini inançlar bir mezar geleneğini ortaya çıkarmış ve bu gelenek zamanla gelişerek mimariye dönüşmüştür. Mısır'ın dini inançlarının mimariye yansımaları şu şekilde incelenmek mümkündür:

A. MISIRDAKİ DİNİ DEVRİMLER

a. Osiris temelli dini

b. Amon dini (Ata Din)

c. Kaynağı ilahi olan din

Din; genel anlamda toplumun kendi değer ve yargıları doğrultusunda, kaynağı ilahi olan sosyal bir kurumdur.¹ Kaynaktan ziyade bir toplum için kutsiyet arz eden her türlü olgu bir ilahi kaynaktır. Çoktanrılı medeniyetler bu ilah kaynak birden fazla tanrı olabiliyordu. Hristiyanlık ve İslamiyet'te ise tek tanrı idi. Bazı dinlerin kaynağının ilahi olmasının yanında kutsal olarak nitelendirdikleri kitapları da vardır. Bu kitap mensup olunan dinin; inançlarını, kural ve kaidelerinden bahseden bir yol göstericidir. Kutsal kitap olgusu birçok din ve inançta mevcuttur. Eski Mısır'da "Mısırın Ölüler Kitabı", Hristiyanlıkta "İncil" ve İslamiyet'te ise "Kuran" dır. İlk çağlardan beri sürekli inanma ihtiyacı hisseden insanoğlu, tanrısal kavramlarla tanışmaya başladığında oldukça yabancı

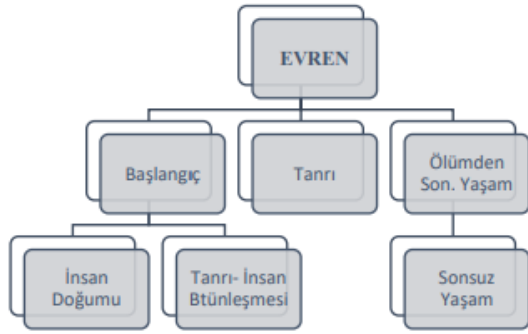
ritüellerle karşılaşmaya başlamıştır. Aslında tam manasıyla kendisinin meydana getirmiş olduğu inanç sistemine yabancı kalan insan, bir takım dini değerler temellere ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu değerlerin en başında ise Başlangıç Temeli gelmekteydi. Mısırlılar kendilerini dünyanın ilk insanları olarak tanımlamaktaydılar.² Bu nedenle ilk başlangıç noktası olarak kendilerini saydılar. Sıfır noktasından başlayan Mısırlılar, böylelikle tanrıyla da ilk onlar tanışmıştı. İnançlarını bir yere dayandırmak istediler ve bu görevi tanrıya verdiler. İnançları noktasında her daim şüpheli olan Mısırlılar, tanrının ne olduğu ve kim olduğu hakkında da pek bilgileri yoktu. Elbette bu husus, Mısır dininin temel noktasını teşkil etmekteydi Bu noktada sadece inançları mevcuttur ve bu inançların kutsal bir dayanağı yoktur.

¹ Umut Ataseven; Eski Mısır'da Din, Lisans Bitirme Tezi, s.12, Elazığ, 2017.

² Herodotos; Historia

Aşağıdaki şekilde de Mısır'ın dini değerler temelini görmek mümkündür.

Şekil: 1.1

Yukarıdaki şekil Mısır Medeniyetinin Dini Değerler Temelini teşkil etmektedir. Evrenin temeline kendini yerleştiren Mısırlılar, birtakım temeli de inşa etmiş oldular. Mısır dinini anlamak ancak yukarıdaki şekilde yer alan temeller üzerinden mümkün olmaktadır. Bu temeller bilinmeden Mısır'ın dinini anlamak mümkün değildir. Mısırlılardan başka hiçbir medeniyet ölümden sonraki yaşamı bu denli merak etmemiştir. Mısırlıların bu merakı inanç sistemlerinin sağlam dayanaklara oturtmasına neden olmuştur. Kimi tarihçiler Mısır'ın etrafının çöllerle kaplı olmasından dolayı bu kadar geliştiğini dile getirmektedir. Bu fikir tek başına anlam ifade etmediği gibi, tarihi coğrafya hususuna dikkat edilmediğini göstermektedir. İskân alanları seçerken dikkat edilmesi gerekenler vardır. Bunların başında şüphesiz su kaynakları gelmektedir. Mısır'ın coğrafyasını da ancak Nil ile izah etmek mümkündür.³ Nil'in Mısır için önemi oldukça fazladır. Mısır Nil sayesinde asırlar boyunca ayakta kalabilmiştir. İskân

yerlerinde dikkat edilmesi gereken diğer hususlar da şunlardır:

- 1.Güvenlik
- 2.Ulaşılabilirlik
- 3.İklim
- 4.Yeryüzü Şekilleri
- 5.Dini Merkezlere yakınlık

Mısır medeniyeti içe kapanık olmasının nedenini coğrafyasına değil de, örf ve adetlerinden ödün vermemesine bağlamak daha uygun olmaktadır. Bu yönüyle baktığımızda Mısır medeniyeti Egosu en yükse olan bir medeniyettir diyebiliriz. Bu tanımlamadan sonra Mısır'ın diğer temellerinin neler olduğunu anlatmaya gayret edelim. Mısırlılar kendi değerlerinden başka hiçbir değeri kabul etmemiş ve şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu yönleri onların saf bir kültür meydana getirmesine neden olmuştur. Mısır mitolojisi bu yönden oldukça geniş yer tutmaktadır. Tanrıyla tanışan Mısırlılar, bu tanrıya bir isim vermek istemişlerdir. Yer altı tanrısına Anubis, bilge tanrısına da Thoth adını vermiştir. Bu isimler oldukça önemliydi. Çünkü tanrılar arasında çıkan savaşlarda hangi tanrının neye güce yetebileceğini kestirmek mümkündür. Mısırlılar oldukça dindar ve muhafazakâr bir toplum idi. Bundan dolayı mensup oldukları dinlerine gönülden bağlıydılar. Ve kolay kolay dinlerini terk etmezlerdi. Terk ettikleri dönemleri de görmek mümkündür. Ancak ata dinlerine geri dönüşleri çokta zaman almamıştır. Bu noktada karşımıza Mısır'da meydana gelen dini devrimler çıkmaktadır. Mısır'ın dini temelleri oluşmaya başladıktan sonra bu dini

³ Prof. Dr. Afet İnan; Eski Mısır Ve Medeniyeti, s.8, II. baskı, Ankara, 1987.

temellerin topluma yerleşip yaşanması süreci başlamıştır. Ölümden sonraki yaşamın ilk durağı da şüphesiz mezarlar olmaktadır. Mısır mimarisinin temelinde yine aynı şekilde Mısır'ın dini değerleri yatmaktadır. Dini olguları, Mısır'ın mimarisini de şekillendirmiştir.

A.MISIR'DAKİ DİNİ DEVRİMLER

Mısırlıların ilk dinleri Osiris'in mevcut kanunları ve düşünceleri üzerine kurulmuştur. Bu din, Mısırlıların ata dini olarak kabul görmemesine karşın oldukça önem arz etmektedir. Mısırlıların ortaya çıktıkları dönem için çeşitli rivayetler olsa da ilk inandıkları din şüphesiz Osiris dini olmuştur.

a. Osiris Dini

Bu din, Mısırlıların ilk din olmasıyla beraber, mimarisinin de ilk temellerinin atıldığını söylemek mümkündür. Özellikle 1. Hanedanlık dönemlerinde etkili olmaya başlayan Osiris dini, 3. Hanedanlığının sonunda yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlayacaktır. Mısır mitolojisinde Osiris miti oldukça önemlidir. Bu mite göre; Osiris'in 14 parçaya bölündüğünü ve nehre atıldığı anlatılmaktadır. Bu hazine öykünün sonunda eşi İsis tarafından tekrar diriltilen Osiris tekrar tanrı olup, sonsuz yaşamı elde etmiştir. Bu süreç içerisinde İsis ve Osiris'in bir erkek çocuğu olmuştur. Bu erkek çocuk Horus idi. Osiris'in yeşil yüzü doğayı temsil etmekteydi. Ve doğanın yeniden dirilişini tasvir ediyordu. Osiris'in bu hazine öyküsünden dolayı, Mısırlılar bu

tanrıya saygıda kusur etmemektedirler. Ve onun için kurbanlar kesmiş, adaklar adanmışlardır. Abidos kentinde mezarı bulunan Osiris, yılın belli döneminde Mısırlı Hacılar tarafından ziyaret edilmekteydi. Bu ziyaretler oldukça kalabalık olurdu. Osiris için taştan yapılmış heykelcikler yapılır ve Abidos şehrine bırakılırdı. Yapılan kazı çalışmalarında milyonlarca bahsettiğimiz bu heykellerden bulunmuştur.

Hanedanlar devrinin başlamasıyla ölümden sonraki yaşam için de hazırlıklar başlamıştır. Krallar ölümden sonraki yaşam için mezarlar inşa ettirmeye başlamışlardır. Ancak ilk hanedanlık dönemlerinde ölümler dünyası hakkında bilgi azdı. Bu nedenler dönemin mezarları incelendiğinde basit yapılar kullanıldığını görmek mümkündür. Bu dönemlerde mezarlar tek bir odadan oluşmaktaydı. Bu odada kralın mumyası bulunurdu. Genelde tek bir kapıdan oluşur ve çok kullanışlı değildi. Klasik mezar tipleri genelde kapılarının vadiye bakacak şekilde inşa edilirdi. Kral, hiçbir süreçten geçmeden sadece o kapıyı kullanarak ölümler dünyasına ulaşmayı

düşünmekteydi. Bu basit bir eylem görünse de, Mısır'ın ilk mezar yapılarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda da dini inançları hakkında bilgilerde vermektedir. 3. Hanedanlıkla birlikte mezar mimarisinde gelişmeler meydana gelmiştir. 3. Hanedan kralı Josen; Sakkara'da ilk kez basamaklı piramitleri inşa ettirdi. Piramit şeklindeki kral mezarları tanrıya ulaşmanın merdivenleri olarak görülmekteydi.⁴ Tek kapılı mezarlardan merdivenli mezar tiplerine geçilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Mısır'da bir takım dini devrimler yaşanmaktaydı. Osiris'in dini yavaş yavaş terkedilemeye başlanmıştır. Bu süreçten sonra karşımıza bir Ruhban sınıfı çıkmaktadır. Osiris dinine alternatif bir din kuran bu sınıf, Amon dinini meydana getirmiştir. Bu süreçten itibaren hanedanlıklar arasında da ciddi değişimler gözlenmiştir.

b. Amon Dini

Bu din Mısır'ın ata dini olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve en uzun süre inanılan bir dindir. Bu dinden uzaklaşmak mümkün değildir. Halkının inandığı bu dine Krallar da inanmış ve devlet dini olarak

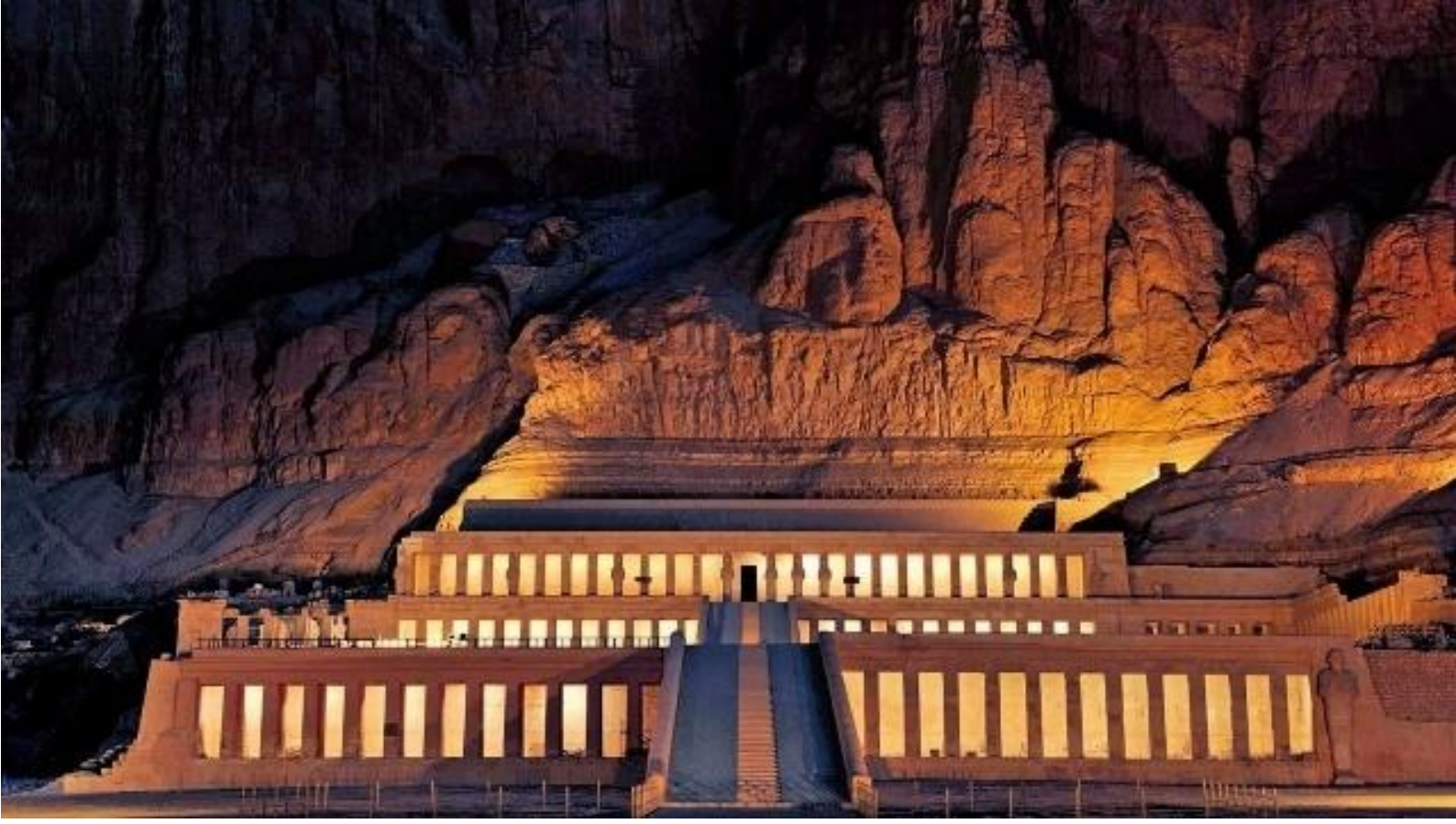
⁴ Umut Ataseven; Eski Mısır'da Din, Lisans Bitirme Tezi, s.119., Elazığ, 2017.

görmüşlerdir. Amon dininin Mısır'ın mezar mimarisine etkileri oldukça fazladır. Bu dinle birlikte mezarlarda da değişimler meydana gelmiştir. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi değil, mezarlar içine birden fazla odalar da inşa edilmiştir. Odalar dışında bir de geçitlerin yapıldığını görmek mümkündür. Buradan da anlaşılacağı üzere, Mısırın Amon dini, ölümden sonraki yaşama da bir dizi düzenlemeler yapmıştır. Mezar kapıları daha önceki hanedanlıklarda olduğu gibi yine büyülerle korunmaktaydı. Kral sonsuz yaşama gittiğinde sihirli sözcükleri söyleyerek kapının açılmasını sağlamaktaydı. Kimi mezarların yüzden fazla odası olduğunu görmek mümkündür. Bu odalarda; yatak odası, oturma odası ve tuvalet mevcuttu. Yapısı bakımından incelendiğinde bu mezarların birer küçük köy olduğunu anlamak mümkündür.⁵ Bu nedenle ölümden sonraki yaşam için pek kullanışlı değildir. 18. hanedanlık öncesinde mezarlara baktığımızda kralların dışında, kölelerinde bu mezarlar içerisinde olduğu görmekteyiz. Mısır Firavunları öldükten sonra birkaç köle de öldürülüp beraberinde gömülürdü. Bu kölelerin öteki dünyada canlanıp, krala hizmet edeceklerine inanılırdı. Bu bağlamda 18. Hanedanlık öncesi mezarlarında birçok köleye de rastlamak mümkündür. 18. Hanedanlıkla birlikte bu uygulama devam

etmiş ancak bu sefer köleler öldürülüp gömülmemiştir. Bunun yerine Şwapti adı verilen küçük heykelcikler koyulmaya başlanmıştır. Bu heykellerin canlanıp, krala hizmet edileceğine inanılırdı. 1922'de ulaşılan Mısır eski kralı Tutankhamun'un mezarında yüzlerce heykelcik bulunmuştur. Dini gelişmelerle birlikte mezar mimarisi de değişmeye devam etmiştir. Ancak dini olgular sadece tek bir din üzerinden şekillenmemiştir. O dönemde mevcut olan İbranilerin inandıkları bir din daha vardır. İlk başlarda bir tehlike olarak görülmesine de sonraki dönemlerde Amon dini tehlikeye girmeye başlamıştır. Mezar mimarisinin yanında saray mimarisi de yine Mısır dini üzerinden şekillenmiştir. Tapınaklar Mısır dinini yansıtmaya başlamaktaydı. Mezar mimarisini duvarlarına çizilen resimlerden de anlamak mümkündür. Mısır firavunlarından Seti, öldüğünde kendisi inşa ettirilen mezara konmuştur. Bu mezar diğer mezarlardan oldukça farklıydı. Çünkü mezar odasına ulaşmak oldukça zordur. Birden fazla geçit ve tünel vardır. Bu geçit ve tünellerin duvarlarında yargılanma sahneleri canlandırılmıştır. Yeniden dirilişi tasvir eden motiflere de rastlamak mümkündür. Anlaşılacağı üzere artık Mısır dini yeni mezar mimarileri de ortaya çıkarmıştır. Mısır piramitleri ise mezar mimarisinin doruk noktasını teşkil etmektedir. Bu nasıl bir dindir ki, günümüzde hala ayakta kalan devasa piramitler inşa edilmiştir. Bu piramitlerin kral mezarları oldukları düşünülmeyle birlikte nasıl yapıldığı konusunda ayrılıklar vardır. Herodotos: Mısır piramitlerinin taşlarının Nil boyunca olan taş ocaklarından gemilerle taşındığını dile getirmiştir. Bu açıklama Herodotos tarafından kaleme alınan eserde mevcuttur.

⁵ Ataseven, age. s.119.

Ancak günümüzde bir papirüs bulunmuş* ve bu papirüste Herodotos'u destekleyen bilgiler içermektedir. Krallar ölüler dünyasında sonsuz bir yaşamı ancak “Ölüler Kitabı” ile elde edebilirlerdi. Bu ölüler kitabı kutsal metinler ve kralın karşılaşacağı tehlikeleri anlatmaktadır. Kendisi için inşa edilen mezardan ölüler dünyasına yol almaya başlayacaktır.

* Wadi Al-Jarf limanında, Merer adlı bir yönetici tarafından yazılmış antik bir papirüs keşfedildi ve bu papirüs, piramitlerin nasıl inşa edildiğine dair ilk elden yazılan tek kayıt oldu. Merer, papirüsün (o dönemde bölgede kullanılan bitki bazlı bir kâğıt) üzerine, binlerce emekçinin, Nil Nehri'nden halatlarla birbirine tutturularak 170.000 ton kireçtaşını ahşap teknelerle taşıdığını yazmış. Tahminen 2.3 milyon adet blok, özel olarak inşa edilmiş bir kanal sistemi vasıtasıyla, piramidin tabanından sadece birkaç metre uzaktaki bir iç limana sürüklenmişti. Ayrıca Mısırolog Mark Lehner, Büyük olan taş ocaklarından gemilerle taşındığını dile getirmiştir. Bu açıklama Herodotos tarafından kaleme alınan eserde mevcuttur. Ancak günümüzde bir papirüs bulunmuş* ve bu papirüste Herodotos'u destekleyen bilgiler içermektedir. Krallar ölüler dünyasında sonsuz bir yaşamı ancak “Ölüler Kitabı” ile elde edebilirlerdi. Bu ölüler kitabı kutsal metinler ve kralın karşılaşacağı tehlikeleri anlatmaktadır. Kendisi için inşa edilen mezardan ölüler dünyasına yol almaya başlayacaktır. c. Kaynağı İlahi Olan Din Bu döneme baktığımızda karşımıza tek tanrılı bir din çıkmaktadır.

c. Kaynağı İlahi Olan Din

Bu döneme baktığımızda karşımıza tek tanrılı bir din çıkmaktadır. Kaynağının ilahi olması, o dönemde peygamber olarak gönderilen kişilerin varlığından dolayıdır. Kutsal kitap olarak da Musa'ya gönderildiğine inanılan Tevrat mevcuttur. Mısır'da inanılan bu tek tanrılı dine daha çok İbraniler tarafından inanılırdı. Mısırlıların bu dini benimsemesi

Kaynağının ilahi olması, o dönemde peygamber olarak gönderilen kişilerin varlığından dolayıdır. Kutsal kitap olarak da Musa'ya gönderildiğine inanılan Tevrat mevcuttur. Mısır'da inanılan bu tek tanrılı dine daha çok İbraniler tarafından inanılırdı. Mısırlıların bu dini benimsemesi beklenmezdi. Ancak bu dine geçen Mısırlıları da görmek mümkündür. Mısır'da dini devrimler noktasında Akhen'in din hareketleri göz ardı edilmemelidir. Amon'un dinine karşı çıkmış ve tahtta kaldığı süre içerisinde tek tanrılı dine inanmıştır. Pek karşılık bulamasa da, bazı kitleleri de bu dine davet etmiştir. Ancak ölümünden Piramit'in altında bir su yolu keşfetti: “Gize Yaylasının eteklerinde, birincil dağıtım bölgesi olduğunu düşündüğümüz, merkezi bir kanal havzasını ana hatlarıyla belirledik. Arkeologlar, 4. Hanedanlık döneminin ikinci firavunu olan Khufu için tasarlanmış bir tören teknesi de bulmuşlardı. Khufu, MÖ 2609 ila MÖ 2584 yılları arasında Mısır'ı yönetmişti. Yeni keşifler, 24 Eylül 2017'de, Channel 4 belgeselinde “Mısır'ın Büyük Piramidi: Yeni Kanıt” adlı belgeselde duyuruldu (Geniş Bilgi İçin; Arkeofili 2017.)

beklenmezdi. Ancak bu dine geçen Mısırlıları da görmek mümkündür. Mısır’da dini devrimler noktasında Akhen ’in din hareketleri göz ardı edilmemelidir. Amon’un dinine karşı çıkmış ve tahtta kaldığı süre içerisinde tek tanrılı dine inanmıştır. Pek karşılık bulamasa da, bazı kitleleri de bu dine davet etmiştir. Ancak ölümünden hemen sonra bahsettiğimiz bu kitleler tekrar ata dinlerine geri dönmüşlerdir.**

Mısır medeniyeti bulunduğu coğrafya neticesiyle dini alandan oldukça gelişmiştir. Bu yapısı onun diğer alanlarda da gelişmesine olanak sağlamıştır. Mısır mezar mimarisini anlamak için dinini çok iyi bilmek gerekir. Ancak bu şekilde meydana getirilen mimari mezarlar anlaşılabilir. Mısır dinini öğrenmek için “Dini Değerler Temeli” mutlak surette bilmek gerekir. Mısır dinin temelleri anlaşıldığında mezar mimari de anlaşılmış olacaktır. Hanedanlık dönemlerinde dini olgular geliştikçe mezar mimarisinin de değiştiğini görmek mümkündür. 3. Hanedanlık dönemiyle birlikte mezar mimarisi gelişen Mısır, 18. Hanedanlığa geldiğinde zirveye ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde mezarlardaki uygulamalarda değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önce öldürülen köleler 18. Hanedanlıkla birlikte öldürülmemiş ve yerine Şwapti adı verilen heykelcikler yer almıştır. Mısır dininin temelini Osiris düşüncesi oluşturmaktaydı. Ancak daha sonra Ruhban sınıfının otaya çıkmasıyla Amon dini meydana gelmiştir. Bu din en uzun inanılan bir din olmakla birlikte terkedilmesi çok güç olan bir ata dinidir. Bu ata dininin yanında kaynağı ilahi olan dinlerin de mevcut olduğunu görmek

mümkündür. Mısırlılar tek tanrılı dine inanmışlarsa da zaman içinde ata dinlerine geri dönmüşlerdir. Son olarak, Mısır dininin meydana getirdiği mezar mimarisi, zamanla gelişerek karşımıza heybetli piramitler olarak karşımıza çıkmışlar ve halen günümüzde ayakta durmaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. ATASEVEN Umut; Eski Mısır’da Din, Lisans Bitirme Tezi, Elazığ, 2017.
2. Prof. Dr. İNAN Afet; Eski Mısır Ve Medeniyeti, II. baskı, Ankara, 1987.
3. TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, C.I, Kültür Yayınları, İstanbul,2017.
4. Tevrat/ Mısır’dan Çıkış
5. Tevrat/ Yaratılış ,
6. Kuran/ Yusuf
7. Kuran/ Ta Ha
8. Peter Le Page Renouf; Mısır’ın Ölüler Kitabı,(çev. Erhan Altunay), İstanbul, 2016.

** Bugün bile o coğrafya incelendiğinde bahsettiğimiz bu husus halen söz konusudur. Özellikle Mısır ve komşu devletler ata dinlerini reddetmiş gibi görünseler de, tekrar

ata dinlerine dönüşleri için ufak bir kıvılcımın alevlenmesi kâfidir. Tabii surette bu fikre katılmak, zorunluluk teşkil etmeyebilir. Biz sadece bir durum tespiti yapma ihtiyacı hissettik.

DİJİTAL KÜTÜPHANE KURUYORUZ...

Eskiçağ Araştırmaları Merkezi olarak Eskiçağ ve ilgili alanlarla ilgili yapılmış her türlü çalışmayı dijital kütüphaneye ekliyoruz.

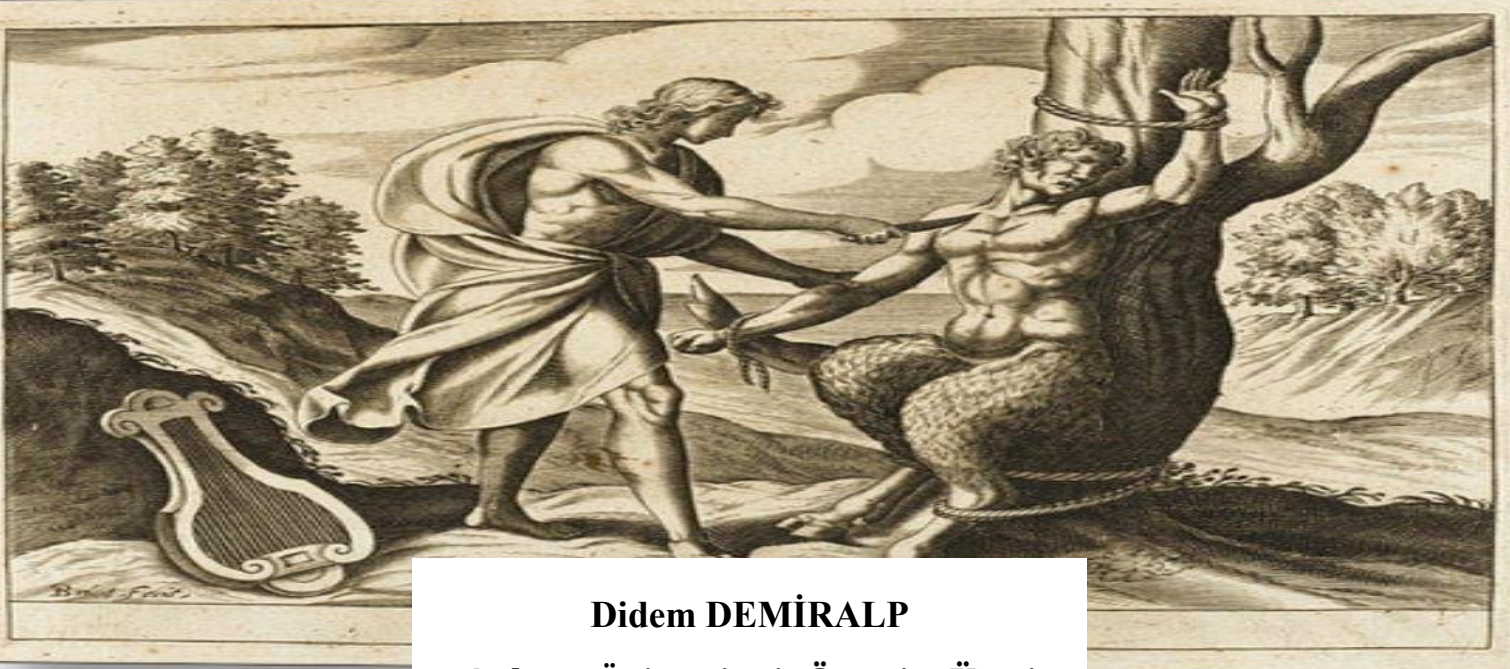
Elinizde bulunan her türlü çalışmanın (PDF) LİNK adreslerini ecadergisi@gmail.com adresine yollamanızı rica ederiz.

Link yollarken dikkat etmeniz gereken ve istenen bilgiler şunlardır:

Çalışmanın Müellifi Kimdir?

Çalışmanın tam künyesi nedir?

Linki yollayan kişinin adı soyadı ve e-posta adresi nedir?

Didem DEMİRALP
Ankara Üniversitesi- Öğretim Üyesi

İLKÇAĞ ANADOLU'SUNUN **FRİGYA YÖRESİNDEN**

YÜKSELEN BİR HÜZÜN TINISI- ANTİK METİNLERİN IŞIĞINDA **SATYR MARSYAS'IN TRAJİK ÖYKÜSÜ**

1. BİR FRİGYA⁶ SÖYLENCESİ- KIBİRLİLİĞİN SAKINCASINA DAİR

Eski Çağ Anadolu'sundan günümüze ulaşan çok sayıdaki söylenceden biri de Marsyas'ındır. O, kimilerine göre bir satyr⁷; kimilerine göre ise bir köylüdür. Fakat her iki durumda da Frigyalı olduğu kabul edilir.

Marsyas'ın öyküsü, şüphesiz trajiktir. Kibrine (hybris)⁸ yenik -düşüp tanrılarla boy ölçüşmeye kalkışması, sonrasında kendi felaketiyle yüzleşmesine neden olmuştur. Öte yandan Marsyas, yine bu hikâyesi aracılığıyla Yunan müziğinin⁹ en eski dönemiyle de ilişkilendirilmiştir.

⁶ Günümüzde Sakarya Nehri ile Büyük Menderes'in yukarı kolları arasında kalan bölgenin Antik Çağ'daki ismi. Buranın halkı da Frigler olarak bilinirdi. Frigler, İ. Ö 1200'lerde Balkanlar ve Trakya üzerinden Anadolu'ya gelmişler, İ. Ö 750 senesinde tarih sahnesine çıkmışlardı. Efsanevi kralları arasında Midas ve Gordios'un yer aldığı Frigya'nın başşehri, Gordion'du. İ. Ö 6. yüzyılda Lidya tarafından işgal edilen ve Pers hanedanlığının hükmü altına giren ülke, Büyük İskender'in ölümünden sonra onun ardılları tarafından idare edilmiştir. Selevkoslar'ın hükümrانlığını takiben, Bergama krallığının sınırları içinde yer alan Frigya, İ. S 116'dan sonra Roma'nın Asya eyaletine dahil oldu. Galatlar'ın İ. Ö 2. yüzyıl itibarı ile yerleştiği Doğu Frigya ise İ. Ö 25'te Galatia eyaletinin bir parçası haline geldi (Speake, 1994: 496).

⁷ Ya da tabiat cini. Satyrler, vücutlarının üst kısmı insan; alt kısmı ise at ya da keçi biçiminde olan efsanevi varlıklardır. Uzun bir kuyrukları ve at ayağı biçiminde ayakları olan satyrlerin erkeklik uzuvları da tasvir

sanatlarından bilindiği üzere dolgun ve kalkık imiş (Grimal, 1991: 394)

⁸ Kibir, cüretkârlık, hırs ya da ölçsüzlüğü ifade eden kelime. Soyut kavramları kişileştirmeyi seven Eski Yunan düşüncesi, hybris'e, tanrılar dünyasında da yer vermiştir. Buna göre, Hybris, kibir, cüretkârlık, hırs ya da ölçsüzlüğü tanrıçasıdır (Erhat, 1984: 159).

⁹ Dinsel törenlerin, ayinlerin, eğlencelerin ve edebiyatın önemli bir parçası olan. Evlilikleri ve hasat zamanlarını kutlamak için bestelenen ilâhiler kadar cenazeler için bestelenen ilâhiler de vardı. Hiçbir toplumsal buluşmanın müziksiz gerçekleşmediği Eski Yunan dünyasında, şiir de aslında şarkı olarak söylenmek ve dansa eşlik etmek üzere yazılırdı. Müziğin, eğitim sisteminde de hatırı sayılır bir önemi vardı. Okullarda, gençlere, kaval ve arp çalmayı öğreten Yunanlılar'ın ilk müzik okulunu ise şair Terpandros'un, İ. Ö 7. yüzyıl'da Sparta kentinde açtığı söylenir (Speake, 1994: 423).

Söylenceye göre, tanrıça Athena¹⁰, bir gün, kendi icadı olan¹¹ kavalını çalarken, bir su kaynağının yanından geçiyormuş. Tam bu sırada suyun yüzeyine eğilip kendi yansısına bakacak olmuş ve kavalın, yüzünü nasıl çirkinleştirdiğini farketmiş (Fotoğraf 1). Öfke ile enstrümanını atmış ve onu yerden alacak olanı lanetlemiş.¹² Bu durumdan habersiz olan Marsyas, kavalı almış ve hemen çalmaya başlamış. Evvelden tanrıçanın üflemiş olduğu kaval, hâlâ bu ilâhi nefesin etkisinde olduğundan en güzel nağmeleri yayıyormuş. Ama Marsyas bunun da farkında değilmiş ve başarısıyla böbürlenip duruyormuş. O, bununla da yetinmemiş ama tanrı Apollon’a¹³ meydan okumuş ve onun arbi ile yarışma cüretini göstermiş. Bu müzik yarışmasının sonunda, kazanan, kaybedene dilediğini yapacaktı. Kimilerine göre, sanat perilerinin¹⁴; kimilerine göre, Nysalılar’ın¹⁵; kimilerine göre ise dağ tanrısı Tmolos’un¹⁶ hakem olduğu yarışma, ikinci turda sonuçlanmış. Kazanan, Apollon imiş. Tanrı, bazı kaynaklara göre, arbına, sesiyle eşlik ederek galip gelmiş. Başka bir rivayete göre ise Apollon, enstrümanını ters tuttuğunda bile aynı ezgileri çıkarabildiği halde, Marsyas bunu başaramamış ve küstahlığının bedelini de ödemek zorunda

kalmış.¹⁷ Apollon, onu, bir ağaca bağlamış ve henüz hayatta iken derisini yüzmüş. Satyr’in kanı, Marsyas ırmağının¹⁸ kaynağı olurken; tanrı, onun derisini de yakındaki bir mağaraya asmış. Marsyas’ın kavalı ise nehir tarafından Maiandros ırmağına¹⁹ doğru sürüklenmiş. Sonrasında Asopos nehrinde²⁰ ortaya çıkan ve yine bu nehir tarafından Sikyon²¹ topraklarına bırakılan kaval, orada bulunan Apollon tapınağına adak olarak sunulmuş (Smith ve Anton, 1884: 482).

Marsyas’ın öyküsü, Eski Yunan ve Roma’nın resim ve heykel sanatına da konu olmuştu. Bununla birlikte, dönemin tarih, coğrafya ve felsefe ile uğraşan aydınları da bu konuya değinmişlerdi. Onlar, Frigyalı satyr’in, kibirli olmanın sakıncasına dair anlatılan hazin hikâyesini, günümüze dek ulaşan yazılarında dile getirmişlerdi.

Bizim bu çalışmadaki amacımız da binlerce yıl öncesine ait bu ibret öyküsünü, işte bu edebî, tarihsel, coğrafi ve hatta felsefi metinlerin ışığında okumak.

2. YUNANLI VE ROMALI TARİHÇİLERİN KALEMİNDEN FRİGYALI MARSYAS

2.1. Herodot’un²² “Tarih”inden

¹⁰ Bilgelik ve savaş tanrıçası. Baştanrı Zeus’un kızı.

¹¹ Kimilerine göre, bu buluş, Marsyas’a aitmiş. Satyr, Frigya’nın tabiat anası olan Kybele’nin dinsel âyinlerine de bu sebeple katılmış (Erhat, 1984: 218).

¹² Başka bir anlatıma göre, Athena’nın kaval çaldığını gören baştanrıça Hera ile aşk tanrıçası Aphrodite, onunla alay etmişler. Tanrıça da Frigya’ya giderek, duru bir suda yüzünün gerçekten çirkin olduğunu görmüş ve kavalını atarken de onu yerden alacak olana en büyük cezaları vereceğini söylemiş (Erhat, 1984: 218).

¹³ Zeus’un oğlu. Işık, us, kehânet ve sanatın tanrısı. Anası, ilk kuşak tanrılardan (titanlar) olan Leto imiş.

¹⁴ Ya da Musalar. Zeus’un kızları.

¹⁵ Günümüzde Aydın’ın Araphisar ilçesi.

¹⁶ Bozdağ.

¹⁷ Hikâyeye adı karşın Frigya kralı Midas gibi. Bir söylenceye göre, bu müzik yarışmasını izleyen kral, kavalın sesini tercih edince, Apollon çok öfkelenmiş ve Midas’ın kulaklarını eşek kulaklarına çevirmiş (Howatson, 2013: 613).

¹⁸ Günümüzde Çine Çayı.

¹⁹ Büyük Menderes.

²⁰ Yunanistan’da nehir.

²¹ Antik Yunanistan’da kent.

²² İ. Ö 484- 425. Halikarnassoslu (Bodrum) tarihçi. Karadeniz, Afrika, Mezopotamya, Yunanistan ve İtalya’yı gezmiş, çok sayıda insanla tanışıp konuşma fırsatı bulmuştur. “Herodot Tarihi” olarak da bilinen “Tarih”i, her biri, sanat perilerinden birinin adı ile anılan dokuz kitaptan meydana gelir. Eser, Yunanlılar ile Persler

Herodot, birinci kitabında: “Midas da Delphoi’a²³ sunu göndermişti. Bu, yargıda bulunmadan evvel oturduğu harikulade kraliyet tahtı idi” diye yazmış.

Tarihçi, Kserkes’in²⁴, Yunanistan seferi sırasında Anadolu topraklarından geçişini resmederken de şöyle söylüyor: “Halys²⁵ ırmağını geçip Frigya’ya ve bu ülke içinde yürünerek Kelainai’a²⁶ varıldı. Maiandros’un kaynakları buradadır. Maiandros’a eşit bir ırmak olan Kataraktes de²⁷ burada, hatta Kelainai agorasında²⁸ kaynar ve Maiandros’a karışır. Marsyas Silenos’un²⁹ derisinden yapılmış olan tulum da gene bu kentte asılıdır. Frigyalılar’ın anlattıklarına göre, Apollon, diri diri derisini yüzmüş, duvara asmıştır” (Herodotos, 1991: 336).

2.2. Sicilyalı Diodoros’un³⁰ “Tarih Kütüphanesi”nden

Diodoros’un ifadelerine bakılırsa³¹; Hermes³² “bir kaplumbağa kabuğunun dış yüzünü kullanarak bir arp yapmıştı. Bu olay, Apollon ile Marsyas’ın arasındaki yetenek yarışmasının ardından gerçekleşmişti. Bize anlatıldığına göre, Apollon, galip

geldiği bu karşılaşmanın ardından, rakibini taşkın bir cezaya çarptırmıştı. Ama sonra pişman olmuş, arbutun tellerini sökmüş ve bir süre müzikle uğraşmamıştı” (Diodorus, 1814: 349).

Fotoğraf 1. Athena, kaval çalarken, bir genç, yüzüne ayna tutuyor.

Kırmızı figürlü çan krater (İ. Ö 370-360)

Boston Museum of Fine Arts,
Massachusetts. Katalog No: 00.348
Beazley Arşiv No:N/A

(www.theoi.com)

2. 3. Plutarkhos’un³³ “Alkibiades’in³⁴ Hayatı”ndan

Plutarkhos’a göre, Alkibiades, küçükken, öğretmenlerine saygıda kusur etmezmiş. Ama kaval çalmayı reddedermiş.

arasında geçen ve Yunanlılar’ın galibiyeti ile biten savaşları anlatır (Speake, 1994: 310).

²³ Yunanistan’da kent. Apollon’un meşhur tapınağı (bilicilik merkezi) burada yer alıyordu.

²⁴ Pers kralı (İ. Ö 519- 465).

²⁵ Kızılırmak.

²⁶ Ya da Helenistik Çağ’daki adı ile Apameia. Günümüzde Afyon’un Dinar ilçesi.

²⁷ Düden Şelalesi.

²⁸ Antik kentte halkın toplanma alanı. Pazar yeri.

²⁹ Ya da kocamış Marsyas. İhtiyar satyrlar, silenolar olarak da bilinirlerdi.

³⁰ Sicilya doğumlu Yunanlı tarihçi. İ. S. 1. yüzyılda yaşamıştır. Kırk kitaptan oluşan eseri, “Bibliotheca Historica” (Tarih Kütüphanesi) başlığını taşır. Diodoros’un, mitolojik hikâyelere ve başka ırktan olanların (barbarların) sıradışı geleneklerine geniş yer ayırdığı kitabının sadece 1’den 5’e ve 11’den 20’ye kadar olan bölümleri, günümüze bir bütün halinde ulaşmıştır (Howatson, 2013: 251).

³¹ Beşinci kitaptaki.

³² Zeus ile titan Maia’nın oğlu. Tanrıların, özellikle de Zeus’un habercisi.

³³ İ. S 50- 120. Yunanlı tarihçi, yazar. İkiyüzden fazla kitap yazmıştır. Bunlardan elli tanesi, ünlü Yunanlı ve Romalılar’ın hayatını anlatan, aralarında Alkibiades’inkinin de yer aldığı “Yaşamlar”dır. “Moralia” (Âdetler Üzerine) başlıklı eseri ise felsefi ve dini konuları irdeler (Speake, 1994: 506).

³⁴ İ. Ö 450- 405. Atinalı lider. Ünlü devlet adamı Perikles tarafından yetiştirilmiş ve Sokrates’in talebelerinden olmuştur. Alkibiades, yetenekli bir devlet adamı ve askerdi. Bununla birlikte aşırıya kaçan zevkleri ve ölçsüz tutumları nedeniyle eleştiri oklarının hedefi haline gelmiştir. Atina ile Sparta arasında geçen Peloponnesos Savaşları (İ. Ö 431- 404) sırasında da kâh Atina’nın kâh Sparta’nın yanında yer almıştı (Speake, 1994: 20).

Zira arp çalmak, kişinin yüzünü çirkinleştirmemekten, kaval çalan birinin yüzünü, en yakın arkadaşları bile tanıyamazmış. Üstelik arp çalan biri, aynı zamanda konuşabilir ya da şarkı söyleyebilirmiş. Alkibiades, “*Biz Atinalılar, babalarımızın dediği gibi, kurucumuz olarak Athena’yı ve koruyucumuz olarak Apollon’u biliriz. Bunlardan biri tiksinierek kavalı elinden atmış; öteki ise gösterişçi kavalcının derisini yüzmüştür*” diye söylüyormuş (Plutark, 2005: 187).

3. COĞRAFYA BİLGİNLERİNİN GÖZÜNDEN SİLENOS MARSYAS

3.1. Amasyalı (Amasea) Strabon’un³⁵ “Coğrafya”sından

Strabon’un, onuncu kitapta söylediğine göre, şairler, Silenos, Marsyas ve Olympos’u³⁶; Rhea³⁷ ve Dionysos³⁸ ile ilişkilendirip, kavalın mucitleri olarak kabul ettiklerinde, Dionysos ve Frigya ayinlerini de ilişkilendirmiş³⁹ oluyormuş (Strabo 1928: 105).

Strabon, “Coğrafya”sının onikinci kitabında ise şöyle yazmış: “*Apameia, Marsyas ırmağının kaynakları yanında kurulmuştur. Irmak, kentin ortasından akar ve kaynakları kentin içindedir. Aşağıya doğru kentin civarında dolaştıktan sonra şiddetli ve acelecî bir akımla Maiandros’a karışır... Maiandros, üzerinde aynı ismi taşıyan bir kent bulunan Kelainai adlı bir tepeden çıkar. Antiokhos Soter⁴⁰, Kelainai’da oturanları, bugünkü Apameia’ya yerleştirmiştir... Marsyas ile*

Apollon arasındaki yarışma da burada gerçekleşmiştir” (Fotoğraf 2). Yine Strabon’un dediğine göre, şehrin yukarısında, kaval yapımı için uygun kamışların yetiştiği bir göl varmış. Marsyas ve Maiandros’un kaynakları, bu gölden besleniyormuş (Strabon, 2000: 84-85).

Fotoğraf 2. Marsyas ile Apollon arasındaki müzik yarışması.

Kırmızı figürlü vazo (İ. Ö 360- 340)

Musee du Louvre, Paris. Katalog No: K570 Beazley Arşiv No: N/A

(www.theoi.com)

3. 2. Manisalı (Magnesia) Pausanias’ın⁴¹ “Yunanistan’ın Tasviri”nden

Pausanias, Atina Akropolü’nde⁴² gezerken, bir Athena heykeli gördüğünü söylüyor.⁴³ O: “*Burada, Athena’yı, kendisinin fırlatıp attığı kavalı yerden alan Silenos*

³⁵ İ. Ö 64- İ. S 24. Amasya doğumlu Yunanlı coğrafya bilgini. Anadolu’yu, Mısır’ı, Toskana’yı, Etiyopya’yı hatta Arap yarımadasının güneyini gezip görmüştür. Doğduğu kentte hayata gözlerini yuman Strabon’un kırkyedi kitaptan oluşan “Historica Hypomnemata”sı (Tarihsel Taslaklar) kaybolmuştur. Öte yandan onyedi kitaplık “Geographica”sı (Coğrafya) elimizdedir (Seyffert, 1957: 604).

³⁶ Efsanevi kahraman Herakles’in oğlu. Ünlü bir kaval çalgıcısı. Bir görüşe göre Marsyas’ın babası. Başka bir görüşe göre ise Marsyas’ın oğlu.

³⁷ Ya da Kybele.

³⁸ Yahut Bakkhos. Üzüm ve şarabın tanrısı.

³⁹ Gerek şarap tanrı için gerekse -Frigya’nın doğa anası- Kybele için düzenlenen âyinlerin olmazsa olmaz

unsurlarından biri de dans ve müzikti. Törenlere katılanlar, kaval ve tef sesleri arasında çılgınca raks ederlerdi.

⁴⁰ İ. Ö 324- 261. Selevkos hükümdarı- “Kurtarıcı” Antiokhos.

⁴¹ İ. S 110- 180. Manisa doğumlu seyyah ve coğrafya bilgini. “Periegesis Hellados” (Yunanistan’ın Tasviri) başlığını taşıyan on kitaplık eseri, Kıta Yunanistan’ın belli başlı on bölgesine (Attika, Argolis, Lakonia, Messenia, Elis, Akhaia, Arkadia, Boiotia ve Phokis) ayrılmıştır. Yazar, gördüğü mimârî yapıları ve sanat eserlerini tasvir etmekle kalmamış ama görüp işittiği yerel âdet ve söylenceleri de canlı bir şekilde resmetmiştir (Howatson, 2013: 700).

⁴² Ya da yukarı kent. Şehrin en önemli yapılarının bulunduğu, takviye edilmiş tepe.

⁴³ İlk kitapta.

Marsyas'a vururken gösteren bir heykel var" diye yazmış.⁴⁴

Seyyah, "Yunanistan'ın Tasviri"nin ikinci kitabını, Argolis'in⁴⁵ şehirlerine ayırmıştı. Bunlardan biri, Sikyon idi. Pausanias, buradaki Apollon Tapınağı'nı resmederken, yapının, kentin pazar yerinde olduğunu ifade etmiş ve *"Marsyas'ın kavalının, bu yerde, tanrıya adak olarak sunulduğuna dair bir hikâye var. Silenos, felaketiyle karşılaştığında, Marsyas ırmağının, Maiandros'a sürüklediği kaval, Asopos'ta tekrar belirmiş ve ardından Sikyon'da kıyıya vurmuş. Kavalı bulan çoban, onu, Apollon'a vermiş. Ben, tanrıya sunulan bu armağanı göremedim. Zira bir yangın sonucu ortadan kaybolmuş"* diye eklemiş (Pausanias, 1918: 287).

Argolis sınırları içinde yer alan bir başka kent ise Argos idi. Pausanias, bu şehri gezerken, Sakadas'ın⁴⁶ mezarını görmüş ve *"Delphoi'da, tanrı için yazılan bir besteyi yalnızca kaval ile çalan ilk kişi, Sakadas idi. Apollon'un, Marsyas Silenos ile arasındaki mücadeleden beri, kaval çalanlara duyduğu öfkenin, Sakadas yüzünden devam ettiği düşünülmektedir"* diye yazmış (Pausanias, 1918: 364).

Kitabının sekizinci cildini, Arkadia'daki⁴⁷ gözlemlerine ayıran seyyah, Mantinea kentinde Leto ve

çocuklarına⁴⁸ adanmış bir tapınak olduğunu; üçlünün burada yer alan heykellerini, Praksiteles'in⁴⁹ yaptığını söylüyor. Sanatçı, heykellerin kaidesinde, kavalını çalan Marsyas ile sanat perilerini tasvir etmiş.

"Yunanistan'ın Tasviri"nin onuncu kitabını, Phokis bölgesindeki⁵⁰ seyahatlerine ayıran Pausanias, Delphoi kentinde karşılaştığı bir yapıdan da söz etmiş. Yazar, binanın duvarlarının, Polygnotos'un⁵¹ resimleriyle süslü olduğunu söylüyor. Bunlardan biri de bir kaya üzerinde oturur durumdaki Marsyas'ınkiymiş. Satyr'in hemen yanbaşıda ise kaval çalma alıştırması yapan genç Olympos varmış. Pausanias, *"Kelainai'da yaşayan Frigyalılar, şehrin içinden geçen nehrin, bir zamanlar bu meşhur kavalcı olduğuna inanırlar. Onlar, bir kaval ezgisi olan "Tabiat Ananın (Kybele- Rhea) Türküsü"nün, Marsyas'ın bestesi olduğuna da inanırlar. Üstelik yine Frigyalılar, Galatlar'ın⁵² ordusunu, Marsyas'ın yardımıyla püskürttüklerini söylerler. Marsyas, nehrin suyu ve kavalının ezgileriyle onları savunmuş"* diye söylüyor (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

⁴⁴ Birinci kitapta. Yazar, Atina'yı da içine alan Attika bölgesine dair gözlemlerini aktarmaktadır (Pausanias, 1918: 121).

⁴⁵ Peloponnesos yahut Mora yarımadasının doğusunda yer alan bölge.

⁴⁶ Şair ve müzisyen. Delphoi'da, Apollon onuruna dört yılda bir kez düzenlenen oyunlar sırasında gerçekleştirilen kaval çalma yarışmasını İ. Ö 586'dan itibaren ardı ardına üç kez kazanmıştı. Ayrıca Bkz. 18. dipnot.

⁴⁷ Peloponnesos yarımadasının merkez ve doğusunda bulunan bölge.

⁴⁸ Apollon'dan başka, av tanrıçası Artemis.

⁴⁹ İ. Ö 370- 330. Atinalı ünlü heykel sanatçısı. En meşhur eserlerinden biri, Roma Çağı'ndaki mermer kopyaları sayesinde tanıdığımız Knidos (Datça) Aphrodite'i idi.

⁵⁰ Yunanistan'ın merkezinde yer alan.

⁵¹ İ. Ö 480- 450. Thasos (Taşoz) doğumlu Yunanlı ressam. Atina kentinde yer alan Stoa Poikile'nin (Sütunlu Revak) duvarlarını kaplayan resimleri, antik çağda çok ünlü imiş. Pausanias'ın andığı -Knidoslular'ın yaptırdığı ve "Delphoi halkının toplantı salonu" diye bilinen- yapıdaki resimleri de günümüze ulaşmamış olmakla birlikte yine antik çağda çok meşhurdur. Bunlar, Iliupersis (Troya'nın yağması) ile Nekyia (Ölüler diyarı) tasvirleri imiş (Howatson, 2013: 763).

⁵² Ya da Keltler. Avrupalı kavim. İ. Ö 3. yüzyılda Çanakkale Boğazı'nı geçerek Anadolu'ya girmişler ve Frigya'ya yani bugünkü Ankara civarına yerleşmişlerdi.

4. DÜŞÜNÜBİLİM – FELSEFENİN- DİLİNDEN MARŞYAS

4. 1. Platon'un⁵³ “Euthydemos”⁵⁴ Başlıklı Diyaloğu'ndan

Platon'un söylediğine göre, Sokrates, bir gün, dostu Kriton ile konuşurken, Euthydemos ile yaptığı bir tartışmadan söz ediyormuş. Lykeion'da⁵⁵ gerçekleşen bu tartışmaya, bir grup izleyici de⁵⁶ tanıklık etmiş. Platon'un aktardığına göre, bir ara söz alan Ktesippos, erdemli olmayı öğretecekse, kendisini, tıpkı Sokrates'in yapmaya hazır olduğu gibi, Dionysodoros'un ellerine bırakacakmış. O, isterse derisini yüzecek olsunmuş. Yeter ki sonunda Marsyas'ınki gibi bir tulum haline değil ama erdem haline gelsinmiş (Platon 2000, 33- 34). (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Apollon ile Marsyas.

Roma Dönemi lahti (290- 300)

Musee du Louvre, Paris. Eser Kayıt No:
Ma2347 Campana Koleksiyonu.

(www.flickr.com)

4. 2. Platon'un “Yasalar”ından⁵⁷

Platon'un aktardığına göre, Atinalı ile Kleinias, ilk kent ve devletlerin ne zaman ortaya çıktığı hakkında konuşurlarken⁵⁸, Atinalı, insanlara dair çok eski bir söylenceye değinmiş. Bu, vaktiyle, yeryüzünde vuku bulan bir tufanla ilgili imiş. Yalnızca dağlardaki çobanların kurtulabildiği bu devasa sel, sadece kentleri yıkmakla kalmamış ama insanoğlunun o vakte kadar bulup geliştirdiği her türden yeniliği de ortadan kaldırmış. Eğer böyle olmasaymış, yeni icatlardan

⁵³ İ. Ö 429- 347. Atina doğumlu Yunanlı filozof. Hocası Sokrates'ten başka Pythagoras, Herakleitos, Parmenides ve Empedokles gibi diğer erken dönem filozoflarının etkisinde kalarak geliştirdiği felsefesini, İ. Ö 388 senesinde Atina'da açtığı düşünce okulu (Akademi) vasıtasıyla yaymıştı. Öte yandan sistemli bir bilimsel çalışması olmadığından, kendi adıyla anılan felsefesini tanımak, kaleme aldığı ve neredeyse tamamında baş konuşmacının Sokrates olduğu diyalogları vasıtası ile mümkün olmuştur. Bunlardan bir kısmı, ahlâkla ilgili olup, Sokrates'in etkisini taşımaktadır. Bunun yanında metafizik (tanrı, ruh, ruh- beden ilişkisi gibi) konuları irdeleyen diyaloglarından başka varlık ve bilgiyi konu edinen –aralarında Euthydemos'un da bulunduğu- diyalogları vardır. Platon'un, yine diyaloglar halinde kaleme alınmış “Devlet” ve “Yasalar” başlıklı kitapları ise onun ideal devlet şeklinin ve kanunların izini sürdüğü devasa çalışmalarıdır (Demiralp, 2013: 37- 38).

⁵⁴ Dönemin sofistlerinden. Sofistler, Atina'nın “Altın Çağ”ı olarak nitelendirilen İ. Ö 5. yüzyılda, demokrasinin

seçkin yurttaşlarını yetiştirmek vaadiyle ortaya çıkan bir grup eğitmendi. Aralarında Protagoras, Gorgias ve Simonides gibi isimlerin yer aldığı bu grup, kent yönetiminde söz sahibi olmak isteyen gençlere, siyasetin incelikleri kadar erdemli olmayı da öğretebileceklerini iddia ediyorlardı.

⁵⁵ Spor okulu ya da gymnasium.

⁵⁶ Aralarında sofistin kardeşi ve kendisi de bir sofist olan Dionysodoros, Klinias, Ktesippos ve arkadaşlarının bulunduğu.

⁵⁷ Ya da “Nomoi”. Düşünürün son çalışması olup, oniki kitaptan oluşan eser. Atinalı bir yabancı, Giritli Kleinias ve Spartalı Megillos arasında geçen bir diyalog şeklinde yazılmıştır. Üçlü, Girit'te kurulması düşünülen Magnesia kenti için en doğru yasaları saptamaya, kentin toplumsal ve siyasal yaşamını etkileyecek düzenlemeleri yapmaya çalışmaktadırlar.

⁵⁸ Üçüncü kitapta.

nasıl söz edilirmiş? Kleinias da böyle düşünüyor, bin ya da ikibin yıllık geçmişi olan bu buluşları, Daidalos⁵⁹, Orpheus⁶⁰ ve Palamedes⁶¹’le ilişkilendiriyormuş. O, müzik alanındaki yeniliklerin de Marsyas ve Olympos’a ait olduğunu söylüyormuş (Platon 1998: 65- 67).

4. 3. Claudius Aelianus’un⁶² “Tarihten Öyküler”inden

Aelianus’un –onüçüncü kitapta- söylediğine göre, Kelainai’da, biri, kavalını, Frigyalı’nın derisinin yakınında çalarsa, deri oynarmış. Ama bir başkası, Apollon’u övmek için çalarsa, deri, kımıldamaz, işitmez görünürmüş (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

4.4. Yaşlı Philostratos’un⁶³ “Tasvirler”inden

Philostratos’un Napoli’de gördüğü tasvirlerden biri, Kelainai’deki imiş. O, gördüğü manzarayı şöyle anlatıyor⁶⁴: “Resimdeki su kaynağını ve mağarayı dikkâte alırsanız, bu yer Kelainai olmalı. Ama Marsyas çekip gitmiş. Ya sürüsünün peşinde ya da tanrı ile arasındaki yarışma sonuçlanmış. Buradaki ırmak tatlı tatlı akıyor ama resimde ondan daha tatlı olan birşey var. Kavalcı Olympos bu. Kavalını çalmış, ardından narin çiçeklerin üzerinde

uykuyakalmış bir genç o. Bir grup satyr ise onu sevgi dolu gözlerle izliyor.”

4. 5. Genç Philostratos’un⁶⁵ “Tasvirler”inden

Philostratos, altıncı makalesini, Eski Yunan menşeli bir resme ayırmış. Bu, Marsyas’ın tasviri imiş. Yazar, gördüğü manzarayı aktarırken şöyle diyor: “Frigyalı’nın mağlup olduğu anlaşılıyor. O, mahvolmuş bir adamı andırıyor. Çekeceği ızdırabın farkında ve kavalını son kez çalmış olduğunu da biliyor. Zira hiç de uygun olmayan bir biçimde davranmış, küstahlık etmiş ve Apollon’a, Leto’nun oğluna karşı gelmişti. Kavalı, bir daha asla üflenmemek üzere, bir köşeye fırlatılıp atılmış. Kendisi ise asılacağını bildiği çam ağacının yanında duruyor. Bu cezayı, kendisi için o belirlemişti. Derisi yüzülecekti. Öte yandan az ötede duran yabancıya⁶⁶ gizlice bakmaktan da geri durmuyor. Bu yabancı, az sonra Marsyas’ın derisini yüzeceği bıçağını bileyor. Eminim siz de adamın ellerinin, bileği taşı üzerinde olduğunu görüyorsunuzdur. Marsyas’a düşmanca bakan bu adamın vahşi ve kir içindeki saçları diken diken olmuş. Kırmızı yanakları ise bence, kana susamış olduğuna işaret

⁵⁹ Söylenceye göre, Attika kralı Kekrops’un soyundan gelen Atinalı heykeltıraş, mimar.

⁶⁰ Trakyalı efsanevi ozan. Arbindan yükselen tınılar, hayvanları, ağaçları hatta taşları büyülemiş.

⁶¹ Harfleri, sayıları, dama oynunu ve zarları keşfettiğine inanılan mitolojik karakter. Yunanlı yiğit.

⁶² İ. S 170- 235. Romalı sofist, retorik (söylev ya da belagat) ustası. Ondört kitaptan meydana gelen “Varia Historia”sında (Tarihten Öyküleri), insanlara dair; onyedi kitaplık “De Natura Animalium”unda (Hayvanların Doğası) ise hayvanlara dair gariplikleri kısa hikâyeler şeklinde, Yunanca kaleme almıştı (Speake, 1994: 8).

⁶³ Ya da Flavius Philostratos (İ. S 190- ?) Lemnoslu (Limni) sofist. “Heroikos” (Kahramanlar Üzerine) başlıklı eseri, Troya Savaşı’na katılan kahramanlara dair – diyaloglar halinde yazılmış- bir söylev niteliğini taşır. Yazar, “Eikones” (Tasvirler) başlığını taşıyan iki kitaplık

çalışmasında ise Napoli’deki bir sergide gördüğü, çoğu mitoloji konulu altmışdört resmi tanıtır. Philostratos, kısa makaleler şeklinde kaleme aldığı bu eserinde, ev sahibinin on yaşındaki oğluna hitabetmektedir (Seyffert, 1957: 484).

⁶⁴ İlk kitabın yirminci makalesinde.

⁶⁵ Yaşlı Philostratos’un torunu. Sofist. “Eikones”in (Tasvirler) devamını yazmıştır. Günümüze ulaştığı şekliyle onyedi kısa makaleyi içeren eseri, yine ağırlıklı olarak mitoloji temalı resimleri anlatır. Yazar, çalışmasının girişinde, akıcı bir Attika lehçesi ve taşkın bir güzellikle yazmış olduğunu söylediği dedesinin izinden gideceğini belirtir (Seyffert, 1957: 485)

⁶⁶ Apollon’un İskitli kölesi. Hikâyenin başka bir versiyonuna göre, Marsyas’ı cezalandırma işi, ona düşer (Bkz. Pseudo Hyginus’un Öyküleri’nden alt başlıklı bölüm).

ediyor. Kaşlarını çatmış ve bu da katıksız öfkesinin alameti. Üstelik az sonra ne yapacağını bilincinde ki zalimce sırtıyor. Ama ben, mesut olduğu için mi yoksa gerçekleştireceği katliamdan gurur duyduğu için mi gülüyor, emin değilim. Apollon ise bir kayanın üzerine uzanmış, dinleniyor. Sol koluna yasladığı arbına, yine sol eliyle kibarca vuruyor. Sanki bir ezgi tıngırdatıyor. Tanrının gayet rahat olduğunu ve gülümsemesinin, yüzünü aydınlattığını görüyorsunuz. Sağ eli ise kucağının üzerinde duruyor ve nazikçe arbını kavırıyor. Onun bu rahatlığı, zafer kazanmış olmanın verdiği neşe olsa gerek. Burada ayrıca sonradan Marsyas'ın ismini alacak olan ırmak da resmedilmiş. Ve bakın, bir grup satyr, Marsyas için nasıl da ağlıyor? Ama kederli olsalar da neşeli ruh halleri, sıçraya sıçraya yol almak üzere sıraya dizilişlerinden belli.”

5. ROMALI VE YUNANLI EDEBİYATÇILARIN ANLATTIĞI ŞEKLİYLE SATYR MARSYAS

5. 1. Ovidius'un⁶⁷ “Dönüşümler”inden

Ozan, Marsyas'ın bir ırmağa dönüşümünü, şu mısralarda⁶⁸ dile getirmiş:

“Satyr, Minerva'nın⁶⁹ kavalını
çaldığı müsabakada,
Leto'nun oğluna yenilip,

bedelini ödediğinde: “Hayır,
hayır!” diye haykırarak,

“Neden parçalarsınız beni?
Pişmanım oysa!

Bir kaval değmez buna!” diye
bağırmişti.

Apollon, onun bütün derisini
yüzmüş,

yara bere içinde bırakmıştı. Kan
akıyordu her yerinden.

Tendonları açığa çıkmış, örtüstüz
damarları ise titriyordu.

Hafifçe oynayan bağırsaklarını da
sayabilirdiniz onun.

Ve dokularını. Gün ışığı,
kaburgaları arasından
parladığında.

Orman tanrıları, faunuslar⁷⁰,
kardeş satyrler ve nymphalar⁷¹,

hepsinin gözü yaşlı. Olympos'un da
öyle.

Ve dağlarda sürüsünü otlatan her
çoban da ağlar dururmuş ona.

Bereketli toprak önce ıslanmış,
sonra içine çekmiş

akan gözyaşlarını.

Ardından su haline getirip onları,
gökyüzüne vermiş.

İşte bayır bayır dolaşarak denize
doğru akan Marsyas, bu sudur.

Frigya'nın en temiz, en berrak
ırmağı” (Ovid, 1987: 133).

5. 2. Ovidius'un “Roma Şenlikleri Takvimi”nden⁷²

⁶⁷ Yahut Publius Ovidius Naso (İ. Ö 43- İ. S 17) Romalı şair. Günümüze kalan eserleri arasında “Amores” (Aşk Şiirleri), “Epistulae” (Mektuplar), “Ars Amatoria” (Aşk Sanatı), “Metamorphoses” (Dönüşümler) ve “Fasti” (Roma Şenlikleri Takvimi) sayılabilir. Ovidius'un onbeş kitaptan meydana gelen “Dönüşümler”i, bir epik (destan) şiirdir. Ozan, heksametre (altı ayaklık) vezni ile kaleme aldığı eserinde, Yunan ve Roma efsanelerine konu olan kahramanların mucizevi dönüşüm (başkalaşım) hikâyelerini anlatır (Seyffert, 1957: 439-440).

⁶⁸ Altıncı kitapta yer alan.

⁶⁹ Athena.

⁷⁰ Ya da –Roma'da- satyrler.

⁷¹ Doğa ile içiçe yaşayan, dişi, tanrısal varlıklar, tabiat perileri.

⁷² Çeşitli dinsel göreneklere ve şenlikleriyle Roma takvim yılını anlatan manzum yapıt. Ağıt (altı ayak ve onu izleyen iki ikibuçuk ayaklık) vezni ile kaleme alınan eserin, Roma takviminin yalnızca –Ocak'tan Haziran'a- ilk altı ayını kapsayan altı kitabı günümüze ulaşmıştır (Howatson, 2013: 318).

Ovidius, Haziran'a⁷³ ayırdığı altıncı kitapta, ayın onüçüncü gününde⁷⁴, Minerva için, kavalcılarının, kenti, bir uçtan öbürüne dolaştığı bir şenlik⁷⁵ düzenlendiğini ifade etmiş ve tanrıçaya seslenerek, kutlamaları, onun ağzından duymak istemişti. Ozanın ifadesine göre, Minerva'nın sözleri arasında şunlar da varmış:

*“Kavala, ilk ses veren, bendim,
şimşir dalına aralıklarla açtığım
deliklerin yardımıyla.*

*Müzik hoştu, lâkin pek saf
yüzümdeki*

*şişmiş yanaklarımın yansısını
gördüm su üzerinde.*

*Ve dedim: “Sanatım buna değmez,
elveda kavalım!”*

*Irmağın kenarında durdum, attım
onu, akan suya.*

*Satyr Marsyas buldu onu, şaşırdı
kaldı evvela.*

*Nasıl kullanacağını bilmiyordu.
Ama nefesiyle bir ses verdi ona.*

*Ve hem nefesini hem parmaklarını
kullandı daha sonra.*

*Çok geçmeden böbürlenmeye
başladı yeteneğiyle, nymphalar
arasında.*

*Apollon'a da kafa tutmaya
kalkışınca, Phoibos⁷⁶ astı onu.*

*Derisi ayrıldı uzuvlarından... ”
(Ovid, 1959: 373).*

5. 3. Sahte Hyginus'un⁷⁷ “Öyküler”inden

Yazar, satyr Marsyas'ın hikâyesini, iki defa anlatmış. Bunlardan ilkinde⁷⁸ şöyle yazmış: *“Athena, kendi buluşu olan kavalı fırlatıp attığında, onu eline alacak olanın, şiddetle cezalandırılacağını söylemiş. Marsyas, bir çoban, Oeagros'un⁷⁹ oğlu, satyrlerden biri, onu bulmuş, bıkip usanmadan pratik yapmış ve her gün, bir öncekinden daha güzel ezgiler çalmaya başlamış. Hatta günün birinde Apollon'a meydan okuyarak, onun arbiyle yarışmaya kalkmış. Apollon oraya gelince, hakemlik yapsınlar diye sanat perilerini çağırmışlar. Marsyas, galip olarak oradan ayrılmak üzere iken Apollon, arbını bu kez de ters tutarak aynı melodiyi çalmayı başarmış. Marsyas ise kavalı ile bunu yapamamış. Böylece Apollon galip gelmiş. Marsyas'ı bir ağaca asarak, derisini yüzmesi için bir İskitli'ye teslim etmiş. Bedenin geri kalanını da gömsün diye oğlu Olympos'a vermiş. Marsyas ırmağı da ismini, onun kanından almış”* (www.theoi.com/Georgikos/Satytros Marsyas).

Yazar, Marsyas'ın başından geçen trajik olayları kaleme aldığı diğer öyküsünde⁸⁰, kral Midas'ın ismini de anmış. Buna göre: *“Midas, Mygdonia⁸¹ kralı, Tmoloslu ana tanrıçanın oğlu⁸², Apollon'un, Marsyas ya da Pan⁸³ ile arasındaki müsabakada hakemlik yapmış*

⁷³ Iunius.

⁷⁴ Idus ya da Ides.

⁷⁵ Küçük Quinquatrus.

⁷⁶ Işık saçan- Apollon.

⁷⁷ Ya da Pseudo- Hyginus. Gaius Iulius Hyginus (İ. Ö 64- İ. S 17). İmparator Augustus'un İspanyol kökenli azatlısı olup, çağın önemli bilginleri arasında yer alır. Farklı konularda kaleme aldığı yazılarının çoğu kayıptır. Günümüze ulaşan ve ismini taşıyan iki yapıtı ise aslında ona ait değildir. Bunlardan biri de “Fabulae” (Öyküler) başlığını taşıyan, tahminen İ. S 2. yüzyılda Yunan kaynaklarından yapılan bir derleme olan bir mitoloji

kitabıdır ve ikiyüzyetmişyedi öykü içerir (Howatson, 2013: 422).

⁷⁸ Yüzaltmışbeşinci öykü.

⁷⁹ Efsanevi Trakya kralı. Kimi zaman, Marsyas'ın babası olduğu söylenmiştir.

⁸⁰ Yüzdoksanbirinci öykü.

⁸¹ Antik Trakya'da bölge. Frigya- Trakya ilişkisi için Bkz. 1. dipnot.

⁸² Efsaneye göre, Midas, “Gordion” (Yassıhöyük) kentini kuran Gordias (ya da Gordios) ile Kybele'nin oğlu imiş.

⁸³ Arkadialı, keçi ayaklı tanrı. Sürülerin ve çobanların koruyucusu. Hermes'in oğlu. Öyküde kimi zaman Marsyas'ın yerini alır.

(Fotoğraf 4). Tmolos’a göre, zafer, Apollon’unmuş. Fakat Midas, kazananın Marsyas olması gerektiğini söylüyormuş. Bunu duyan Apollon, çok öfkelenmiş ve Midas’a şöyle söylemiş: “*Bundan böyle, yargıda bulunurken kullandığın aklına uyan kulakların olacak.*” Ve ardından, kralın kulaklarını, eşek kulağına çevirmiş (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

5. 4. Yaşlı Plinius’un⁸⁴ “Doğa Tarihi”nden

Yazar, beşinci kitapta⁸⁵, eskiden Kelainai olarak bilinen Apameia kentinin, Signia Dağı’nın⁸⁶ eteklerinde kurulduğunu söylüyor. Maiandros’un kollarından biri⁸⁷ olan Marsyas, burada, yerin altından çıkar ve bir müddet sonra tekrar gizlenirmiş. Aulokrene⁸⁸ ise Marsyas ile Apollon arasında geçen kaval çalma yarışmasının yapıldığı yermiş. Apameia’nın on mil⁸⁹ uzağında, Frigya yolu üzerinde yer alan vadiye de bu isim verilmiş (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

Fotoğraf 4. Midas, Apollon ile Marsyas arasındaki yarışmada yargıda bulunurken.

Bakır üzerine yağlı boya. Filippo Lauri (1623- 1694)

Özel Koleksiyon.

5. 5. Statius’un⁹⁰ “Şiir Derlemeleri”nden

“Marsyas’ın derisini yüzen Frig bıçağının hikâyesini kimler anlatmaz ki?

O, Apollon’un müziği ile yarışmaya cüret edendi.

*Minerva da ne sevinmişti şimşir kavalın yere düşüşünden” diyor*⁹¹ ozan

(www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

5. 6. Sahte Apollodoros’un⁹² “Kütüphane”sinden

⁸⁴ Gaius Plinius Secundus (İ. S 23/4- 79). Romalı alim ve yazar. Kendisi de bir yazar olan yeğeni Genç Plinius’a göre, savaş, hitabet, dilbilgisi ve tarih gibi farklı konularda yazılar yazmıştır. Öte yandan günümüze ulaşan tek çalışması, otuzyedinci kitaptan meydana gelen “Naturalis Historia”dır (Doğa Tarihi). Ansiklopedik eser, çağın biliminin ulaştığı düzeyi göstermesi açısından önemlidir (Speake, 1994: 504- 505).

⁸⁵ Afrika, Ortadoğu ve Anadolu’nun coğrafyasını irdelediği.

⁸⁶ Günümüzde Akdağ.

⁸⁷ Obrima ve Orba’nın yanında.

⁸⁸ Karakuyu Gölü.

⁸⁹ Yaklaşık olarak 17 km.

⁹⁰ Publius Papinius Statius (İ. S 45- 96). Romalı şair. Bir okul öğretmeninin çocuğu idi. İmparator Domitian (İ. S 51- 96) zamanında yıldızı parlamıştı. Günümüze kalan eserlerinden “Thebaid” (Thebes Efsanesi) ile “Akhilleis” (Akhilleus’un Yaşamı), birer destan şiiridir (epos). “Silvae” (Şiir Derlemeleri) başlıklı beş kitaplık çalışması ise şairin, 92 yılından ölümüne dek yayınladığı ve farklı vezinlerde kaleme aldığı otuziki şiirden meydana gelir (Speake, 1994: 604).

⁹¹ Son kitapta yer alan ve “Babaya Matem” başlığını taşıyan şiirinde.

⁹² Ya da Pseudo- Apollodoros. Apollodoros Athenaios (İ. Ö 180- 110) Yunanlı bilgin ve yazar. Düzyazı olarak kaleme aldığı “Peri Theon” (Tanrılar Üzerine) ve “Khronike” (Tarih) başlıklı yazıları, parçalar halinde

Yazarın ilk kitapta söylediği şekliyle: “Apollon, Olymposoğlu Marsyas’ın yaşamına son vermişti. Bu adam, Athena’nın, yüzünü çirkinleştirdiği için fırlatıp attığı kavalı yerden almış üstelik bir müzik yarışmasında Apollon’la rekabet etmeye kalkışmıştı. Galip gelen, yenilene, istediğini yapacaktı. Çekişme esnasında, Apollon, arbını, baş aşağı ederek çalmış ve Marsyas’ı da bunu yapmaya davet etmişti. Ama o, bu mahareti gösteremedi. Kazanan Apollon oldu ve Marsyas’ı ulu bir çınara asarak derisini yüzdü” (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

5. 7. Athenaios’un⁹³ “Filozofların Akşam Yemeği”nden

Athenaios’un dediğine göre⁹⁴, Telestes⁹⁵, zeki olanın, ilâhi Athena’nın, elindeki kavalı, çalarken yüzünü çirkinleştirdiği için attığına yürekten inanmıyormuş. Neden o kavalı, Marsyas alsınmış ki? Klotho’nun⁹⁶, kendisine evlenmeyeceğini ve hiç çocuk sahibi olmayacağını bildirmesine rağmen, tanrıça, niçin güzel olmak için arzu duysunmuş ki?

5. 8. Nonnos’un⁹⁷ “Dionysos’un Maceraları”ndan

Ozan, ilk kitapta, Dionysos tanrıya tapan kadınlara⁹⁸ seslenirken, onlardan, neşe saçan teflerini ve keçi derilerini istiyor. Kavallarını istemekte ise gönülsüz görünüyor. Çünkü o, tanrı Apollon’u gücendirmekten korkuyor. Zira tanrı, kendisine meydan okuyan Marsyas’ı rezil ettiği günden beri, onun derisini yüzüp de bir ağaca astığı günden beri, kavalın sesinden hazzetmiyormuş.

Şair, tanrısal Hyagnis’in⁹⁹ oğlu ve Mygdonialı kavalcı olarak andığı Marsyas’ın, Athena’nın kavalını çalarak, Phoibos’u mücadeleye davet ettiğini de söylüyor.¹⁰⁰

Nonnos, tanrı Dionysos’un Hindistan serüvenlerini dizeleştirdiği kitaplardan birinde de¹⁰¹ kendinden üstün olanlarla çekişmenin sakıncasına dair konuşuyor. Ozan, şarap tanrının arabacısı ve aynı zamanda yoldaşı olan Maron’un ağzından, silenos Marsyas’ın, Athena’nın kavalını eline aldığını ve mağrur bir tavır ile Phoibos’u müsabakaya davet ettiğini söylüyor. Ama tanrı, onu, bir ağaca bağlamış. Ardından kılıklı derisini yüzerek, ondan bir tulum yapmış. Ağaçta asılı duran bu tulum, her rüzgâr esişinde şişer ve

günümüze ulaşmıştır. Apollodoros’a atfedilen, “Bibliotheka” (Kütüphane) başlığını taşıyan ve üç kitaptan oluşan mitolojik eser ise muhtemelen geç dönemdeki bir derlemeden ibarettir (Speake 1994: 47).

⁹³ Naukratis (Mısır) doğumlu Yunanlı yazar (İ. S 170-230). “Deipnosophistae” (Filozofların Akşam Yemeği) başlıklı onbeş kitaplık çalışması, günümüze kısmen ulaşan ilk üç kitabı hariç, elimizdedir. Yazar, Roma’da, aralarında Galen (fizikçi) ve Ulpianus (hukukçu) gibi gerçek kişilerin adlarını taşıyan yirmiüç entelektüelin katıldığı yemekli bir akşam toplantısında konuşulanları, arkadaşı Timokrates’e aktarır. Yazarın kendisinin de hazır bulunduğu sohbet sırasında, ev ve toplum yaşamıyla yakından ilgili olan âdetler, ticaret, sanat ve bilime dair konular irdelenir (Seyffert, 1957: 80).

⁹⁴ Ondördüncü kitapta.

⁹⁵ Ya da Telestes Selinuntius (İ. Ö 5- 4. yüzyıl). Lirik (arp eşliğinde okunan) ve dithyrambik (koronun eşlik ettiği lirik) şiirlerin ozanı.

⁹⁶ Kader tanrıçası. Zeus ile titan Themis’in üç kızından biri.

⁹⁷ Panopolis (Mısır) doğumlu Yunanlı şair (İ. S. 5. yüzyıl). “Dionysiaka” (Dionysos’un Maceraları) başlığını taşıyan, kırksekiz kitap ve 20426 mısradan oluşan destan şiiri, şarap tanrının serüvenlerini, özellikle Hindistan seferini anlatır (Howatson, 2013: 644).

⁹⁸ Bakkhalar ya da şiirde söylendiği gibi “Mimallonlar”. Dionysos’u, tabiata karışarak, müzik ve dans eşliğinde kendilerinden geçerek kutlayan kadınlar topluluğu. Çıplak bedenlerini, geyik vb. hayvanların derileri ile örter, başlarına sarmaşık çelenkleri takar ve ellerine, bir ucunda çam kozalağı bulunan değnekler alırlardı.

⁹⁹ Frigyalı efsanevi müzisyen. Bir görüşe göre, kavalı keşfeden Hyagnis, Marsyas’ın babası idi.

¹⁰⁰ Onuncu kitapta yer alan dizelerinde.

¹⁰¹ Ondokuzuncu kitap.

Marsyas'ın görüntüsüne bürünürmüş. Bir müddet sonra Delphoi Apollon'u, ona acımış ve – yine kendi ismiyle anılacak olan- bir ırmağa dönüştürmüş. İnsanlar, kıvrım kıvrım akarkenki sesi, rüzgârla diyar diyar dolaşırken, Marsyas'ın çaldığı ezgiyi anımsatan bu ırmaktan hâlâ söz edilirmiş (www.theoi.com/Georgikos/Satyros Marsyas).

6. VARGI

Frigyalı Marsyas'ın hazin öyküsü, onun, kibrine yenilip tanrılara kafa tutması ve ölümünün ardından bir ırmağa dönüştürülmesi ile nihayetlenen serüveni, antik çağın tarih, coğrafya ve düşünce ustalarının yazılarında farklı bir boyutu ile karşımıza çıkıyor.

Tarihçi Herodot, Kserkes'in Anadolu'dan geçişini resmederken, büyük kralın, Marsyas'ın derisinden yapılmış tulumunun asılı olduğu Kelainai şehrine geldiğini söylüyor. Sicilyalı Diodoros ise Apollon'un, Marsyas'a yaptığından pişman olduğunu ve arbynın tellerini söktüğünü ifade ediyor. Öte yandan Plutarkhos'a bakılırsa, Atinalı siyasetçi Alkibiades, kaval çalmazmış. Çünkü kaval, tıpkı savaş tanrıçasının dediği gibi, kişiyi çirkinleştirmiş.

Amasyalı Strabon, Anadolu'nun coğrafyasını irdelerken, Selevkoslu Antiokhos'un, Kelainai ahalisini – Marsyas ile Apollon'un çekiştiği-Apameia'ya yerleştirdiğini söylüyor. Coğrafyacı, kentin yakınında yer alan bir gölü de kaval yapımına uygun kamışların yetiştiği alan olarak nitelendiriyor. Manisalı Pausanias ise Yunanistan'a yaptığı seyahatler sırasında, Marsyas efsanesinin taştaki yansıısıyla karşılaştığını söylüyor. Bunlar arasında Atina ve Mantinea kentlerinde gördüğü yontular ile

Delphoi'daki bir yapının duvar resimleri varmış.

Platon, Aelianus, Yaşlı Philostratos ve genç Philostratos ise Frigyalı satyrin efsanesini, birer aydın ya da filozofun gözüyle okuyorlar. Örneğin, Platon için, bu hikâye, erdem bağlamında irdelenmeyi hakediyor görünüyor. Aelianus ise Marsyas'ın bir ağaca asılı duran derisinin tuhaflığından söz ediyor. Kaval sesini duyan post, hemen hareketlenirmiş. Öte yandan yaşlı Philostratos ve ardından torunu, Marsyas'ın Apollon ile arasındaki çekişmeyi, bizzat gördüklerini ifade ettikleri duvar resimlerine yansıdığı şekliyle aktarıyorlar.

Ovidius, Statius ve Nonnos gibi antik dönem şairleri, başkahramanı Frigyalı Marsyas olan bu hikâyeyi, mısralarına taşıdılar. Bunun yanında Hyginus, Plinius, Apollodoros ve Athenaios gibi yazın ustaları ise bu trajik efsaneyi, Frigya'dan – Marsyas'ın kavalından- yükselen bu hüznün tınısını, mitolojik eserlerinde ölümsüzleştirdiler.

“Kaynakça”

Demiralp, D. (2013), Antik Çağ Düşünürlerinin Homeros Algısı, Hitabevi Yayınları, Ankara

Diodorus. (1814), The Historical Library of Diodorus the Sicilian in 15 Books (trans. G. Booth), Harvard University Press, Harvard

Erhat, A. (1984), Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Herodotos. (1991), Herodot Tarihi (çev. Müntekim Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul

Howatson, M. C. (2013), Oxford Antikçağ Sözlüğü (çev. Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi, İstanbul

Ovid. (1959), *Fasti* (trans. J. George Frazer), Harvard University Press, London

Ovid. (1987), *Metamorphoses* (trans. A. D. Melville), Oxford University Press, New York

Platon. (1988), *Yasalar Cilt I* (çev. Candan Şentuna, Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul

Platon. (2000), *Euthydemos* (çev. Halil Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul

Plutark. (2005), *Yaşamlar 2* (çev. Meriç Mete), İdea Yayınevi, İstanbul

Smith W., ve Anthon C. (1884), *A New Classical Dictionary of Greek and Roman Biography, Mythology & Geography*, Harper & Brothers Publishers, New York

Speake, G. (1994), *Dictionary of Ancient History*, Penguin Books, London

Strabo. (1928), *Geography, Volume 5* (Books 10- 12) (trans. Horace Leonard), Harvard University Press, Cambridge

Strabon. (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası* (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

<http://www.theoi.com/Georgikos/SatyrosMarsyas.html> (25/04/2014)

<http://www.theoi.com/Gallery/T61.5.html> (25/04/2014)

<http://www.theoi.com/Gallery/K.5.13.html> (25/04/2014)

http://www.flickr.com/10805421436_97568e8ecc.jpg (2/05/2014) <http://www.lib-art.com/art-prints/apollo-and-marsyas-lauri.html> (2/05/2014)

YAZAR HAKKINDA

I was born in Ankara in 1972. I graduated from Ankara University,

Faculty of Languages, History and Geography, department of Classical Archaeology in 1994. In 2006, I got my Ph.D. with the study of "Art & Philosophy in Ancient Greece". Since 2010, I have been working as an Asst. Prof. in Gazi University Faculty of Arts, department of Archaeology. My research interests are Homer, Ancient Greek Art & Mythology and The Ancient Philosophy of Art. In 2013, I published a book under the title "Antik Yunan Düşünürlerinin Homeros Algısı". The book is sold in Europe and USA as well as in Turkey.

1972 yılında Ankara'da doğdum. 1994 senesinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldum. 2006'da yine Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden, "Antik Dönemde Felsefe ve Sanat" başlıklı tez ile doktora derecemi aldım. 2010 senesinden beri, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde, yardımcı doçent olarak görev yapıyorum. İlgi alanlarım, Homeros, Eski Yunan Sanatı ve Mitolojisi ile Antik Çağ'ın Sanat Felsefesi'dir. 2013 yılında yayınladığım "Antik Yunan Düşünürlerinin Homeros Algısı" başlıklı kitap, Türkiye'nin yanı sıra, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de satılmaktadır.

ESKİÇAĞ METODOLOJİSİNE GİRİŞ

Umut Ataseven

Yazı Dizisi: 2.Bölüm

Tarih (Takvim) Bir olayın meydana geldiği zamanın araştırmacı tarafından titizlikle saptanması ortaya konulacak eserin güvenilirliğini de arttırmaktadır. Tarihi süreçler içerisinde birçok medeniyet gerek ticari faaliyetlerini yürütmek gerekse eğitim ve vergi alanındaki reformları gerçekleştirmek adına bazı takvimleri meydana getirmişlerdir. Meydana getirdikleri takvimlerin hangi koşullarda ne için meydana geldiği araştırmacının yine bilmesi gereken bir husustur. Tarihi süreçlerde meydana gelen takvimler ise şu şekildedir:

1.1 Ay Takvimi: Bu takvim Sumerler tarafından özellikle tarım işlerinden doğan ihtiyaçtan ötürü meydana getirilmiştir. Ay takvimi 354 günden müteşekkildir ve Sumerler için son derece önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Bir araştırmacı özellikle tablet okumaları yaptığında bu takvimlere sık sık rastlayabilmekte ve Sumerler hakkında her türlü bilgiye ulaşabilmektedir. Takvimler her ne kadar rakamsal değerleri ihtiva ediyor olsa da bir toplumun; örf, adet gelenek ve kültürü hakkında bilgiler içerdiği kadar iktisadi faaliyetleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu bakımdan Takvimler eskiçağ metodolojisi açısından son derece mühimdir.

1.2 Güneş Takvimi: Antik Mısır'ın sakinleri tarafından oluşturulan bu takvimde güneş sistemi baz alınarak meydana gelen ve bu doğrultuda her türlü bilgiyi ihtiva eden önemli bir kaynaktır. Antik Mısır coğrafyası hakkında da önemli bilgiler içeren güneş takvimi, Nil'in taşma zamanlarını hesaplanması için kaynaklık etmiştir. Bu yönüyle incelendiğinde Antik

Mısır'da yürütülen iktisadi faaliyetler hakkında da bilgi edinmemiz mümkündür. Vergi toplama sisteminden, halkın ödediği vergi miktarına kadar her türlü bilgiyi yine takvimler vasıtasıyla öğrenmek mümkündür. Takvimler sadece ekonomik yönüyle değil, astronomi yönüyle de karşımıza çıkmaktadır ki; bu da eskiçağ toplumlarının mitolojisi hakkında da geniş bilgileri vermektedir.

1.3 Miladi Takvim: Bu takvim esas itibariyle günümüzde kullandığımız ve akademik çalışmalarda esas alınan bir takvimdir. İsa'nın doğumunun başlangıç olarak kabul gördüğü bu takvimde birtakım noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlardan şüphesiz bir tanesi ise Millattan Önceki takvim konusudur. Bazı eskiçağ tarihçileri vardır ki bu hususta ne yazık ki hataya mahal vermektedir. Zaman çizelgesi adı verilen bu duruma her tarihçinin de uyması beklenir.

MİLLATAN ÖNCE	MİLLATTAN SONRA	GEÇEN ZAMAN
3000 yılı	2018 yılı	5018
2700 yılı	2018 yılı	4718
100	150 yılı	250
29 yılı	1 yılı	30
5000 yılı	2018 yılı	7018
3100 yılı	500 yılı	3600

Tablo: 1.1 Miladi takvime göre zaman göstergesi

1.1 tabloya bakıldığında miladi takvimin öncesindeki zaman çizelgesi verilmiştir. Bu yöntem kimi tarihçi tarafından kullanılmadığından yapılan çalışmalar verilen tarihlerin karşılıksız kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Bir başka usul vardır ki bu konuda da bir takım eksiklikler yaşanmaktadır. Bu konu; Roma rakamlarının karmaşasıdır.

YÜZYIL	KARŞILIĞI	DEVİR
I. Yüzyıl	200'lü yıllar	Millattan Sonra
II. Yüzyıl	300'lü yıllar	Millattan Sonra
III. Yüzyıl	400'lü yıllar	Millattan Sonra
IV. Yüzyıl	500'lü yıllar	Millattan Sonra
V. Yüzyıl	600'lü yıllar	Millattan Sonra
VI. Yüzyıl	700'lü yıllar	Millattan Sonra
VII. Yüzyıl	800'lü yıllar	Millattan Sonra
X. Yüzyılın Son Çeyreği	1175-1199 yılları Arası	Millattan Sonra
XI. Yüzyılın Ortaları	1250 yılı	Millattan Sonra

Tablo: 1.2: Roma Rakamlı Yılların Miladiye Çevirme

Eskiçağ Araştırmalarında Takvim konusu oldukça geniş bir yere tutmaktadır. Örneğin; Sumerlerde başa geçen her yönetici adını taş bloklara yazarak hangi yılda başa geçmişse o yıla kendi adını verebilmekteydi. Bu nedenle bir araştırmacı bu hususa da ayrıca paraf açmalı ve dikkatli davranmalıdır. Yine aynı şekilde Roma'da da her seçilen yeni consul o yıla adını verebilmekteydi.

Takvimler daha önce de bahsettiğimiz üzere mitoloji konusunu da içine almaktadır. Sumerlerde mevsimlerin hangi aylarda başladığından aylara verilen isimlere kadar her türlü konu takvimin birer konusudur. Bir eskiçağ araştırmacısı bir olayın zamanını belirlemesi için yukarıda bahsettiğimiz hususlara dikkat etmesi gerekir ki; ortaya zamansal formatta bir çalışma koyabilsin.

Bir coğrafyada aynı soydan gelen insanların ata kavmini inceleyen bir alan olmasından ziyade günümüzde en çok suiistimal edilen bir bilim haline gelmiştir. Özellikle 19. Yüzyıl ile birlikte Milli birliğini tamamlayan devletlerde ortaya çıkan ırki sorgulamalar günümüzde de önemi korumaktadır. Eskiçağlarda bir ırk aramak sadece biyolojik açıdan mümkün olmakla birlikte etnik bir ırk aramak eskiçağ araştırmaların reddettiği bir konudur.

Antropoloji bilimi bugünün tarih araştırmalarına kaynaklık etmekte ve etmeye de devam etmektedir. Aynı atadan gelen ancak farklı coğrafyalara dağılan eskiçağ toplumlarının ırki değerlendirilmesi antropolojinin konusu olsa da neden dağıldığını da eskiçağ tarihçisinin konusudur.

Evrimleşen insanlık süreci hangi coğrafyalarda hangi yöntemlerle değişiklik gösterdiği yine Antropolojinin konusudur. Ölü gömme adetlerinin süre geldiği bu devirlere kadar birçok medeniyet bu adetleri yerine getirmiştir. Yapılan Arkeolojik çalışmalar neticesinde ulaşılan mezarlardaki iskelet yapısı yine antropolojinin konusudur. Bulunan iskeletlerin ölüm sebeplerine varıncaya kadar inceleme yapan antropologlar, bu sayede eskiçağ tarihçilerine yardımcı bir bilim dalı halini almıştır. Antropoloji 18. Yüzyılların ortalarında iyice değer görmeye başlamış gelişimini tamamlayarak bugünkü halini almıştır.

Bugün birçok eskiçağ tarihçisi Eskidoğru medeniyetleri üzerinden yaptıkları etnik köken arama mücadelesi tamamen yanlış bir uygulama olmakla birlikte bilim etiğine de aykırı bir durumdur. Bugün Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayan insanların etnik köken olarak nereye dayandıkları konusu oldukça tartışmalı bir konudur ki; homojen bir yapıya sahiptir. Irk ile etnik arasındaki farkı da iyi görmek lazım gelir. Sumerlerin veyahut Romalıların birer etnik kökene sahip olması eskiçağ tarihi açısından mümkün olmamaktadır. Sumerler kimdir' sorusuna verilebilecek yanıt şöyle olmalıdır: Sumerler, Sumerler'dir.

Bir araştırmacı bir coğrafi bölgenin etnik yapısını incelemek istediğinde şüphesiz bu coğrafyalarda daha önce iskan etmiş olan halkları da kendine konu edinmelidir. Arkeologların yaptıkları çalışmalar neticesinde

ortaya çıkarılan mezarlıkların sahiplerinin kimler olduğunu saptamak için Antropologlara ihtiyaç duyulmaktadır. Görüldüğü üzere bir eskiçağ tarihçisi tek başına icra ettiği çalışmada birçok bilim insanının bilgi birikimine ihtiyaç duymaktadır. Her nasıl ki yapılan çalışmalarda araştırmacının adı bulunsa da dipnotlar ve bibliyografyadır aslında eseri yapan...

Klasik tarih anlayışının çok daha ötesinde bir anlayış ile çalışmasını yürüten eskiçağ tarihçisi; bu yönüyle diğer dönem tarihçileriyle ayrılmak zorundadır. Keza malzeme okumayı bilmeyen bir eskiçağ tarihçisinin ortaya nitelikli bir eser koyabilmesi de mümkün değildir. Antropologların yaptığı çalışmaları iyi okuma ve anlama gayreti içine girilmeli ve bu bilim dalından olabildiğince faydanılmalıdır. Özellikle ilkel çağ araştırmacılarının ortak malzemesi olan bu bilim dalının etkinlik alanları eskiçağ tarihine de yardımcı olmaktadır.

Kronoloji
Zaman Bilimi

Kronoloji unsuru tarihi süreçlerde meydana gelen her türlü olayın tarihsel anlamda bir düzende olması gerektiğini savunan bir bilim dalıdır. Öyle ki; zaman kavramının sıkça karşılaştığı olaylar sürecinde geniş bir yer tutmaktadır. Hangi olay nerede ve ne zaman oldu? Gibi soruların cevapların bir kapsayıcısı olarak da Kronoloji bilimi karşımıza çıkmaktadır. Eskiçağ tarihi içerisinde olayların zamansal sıralaması son derece mühim bir hadisedir. Takvim konusunda da daha önce dile getirdiğimiz üzere; zaman kavramı olayların seyrinin sıralaması bir eserin olmazsa olmazlarındandır. Sumerlerin kurulduğu coğrafyanın önemi kadar ne zaman kurulduğu da önemli bir

olgudur. Hangi devlet ne zaman tarih sahnesine çıktı, ne zaman savaşlar oldu ve bu savaşlar da hangi hadiseler meydana geldiğini okuyucu merak eder ve bir neden- sonuç ilişkisi kurmak ister. Eskiçağ tarihçisi çalışmasını sürdürürken bu hususa dikkat etmeli ve olabildiğince hassas davranmalıdır. Bir devleti henüz kurulmadan yıkmamalı ve bu devletin savaştığı tarihlerin sıralamasına dikkat etmelidir. Bir yazar olarak okurdan evvel neden – sonuç ilişkisinin kendi kafasında kurmalı ve çalışmasını bu şekilde yürütmelidir. Okuma yaptığı sırada aklına yatmayan kronolojik süreçleri kaynak süzgecinden geçirmeli ve mantığa uygun olana eserinde yer vermelidir.

Tarih Yazımı Türleri

Bir eskiçağ tarihçisi eski devirler hakkında geniş bir bilgi yelpazesine sahip olmalı ve hangi devirde hangi olayların yaşandığını sırasına uygun bir şekilde bilmelidir. Paleolitik devirde tarım konusunda fetvalar verip okuyucuyu yanılsa sevk etmemelidir. Okuyucu ilk kez karşılaştığı olayların asıl yüzünü öğrenmek ister ve hatta sözlüğe ihtiyaç duyabilir. Bu noktada eskiçağ tarihçisi dipnotlarla okuyucuyu tatmin etmeli ve kafalarda soru işaret bırakmamalıdır.

Kronoloji bilimi, tarihi alanların hepsinde kullanması neredeyse zorunlu bir kaynaklık aracıdır. Bu nedenle araştırmacıların zorunlu olarak kullanması gereken bir dalıdır. Kim eskiçağ tarihçisi olay örgüsüne ve kronolojisine sadık olmamakla birlikte net olarak tarih vermekten de kaçınmaktadır. Okuyucu anlatılan olayın sırasıyla meydana geldiği safhalarını bilmek ister ve tatmin olmayı hedefler. Bu nedenle eskiçağ tarihçisi yaptığı çalışmalarında okuyucuyu hedefine ulaştırmayı şiar edinmelidir.

Bugün hemen hemen her kitapçı reyonunda bir tarih konulu eserlerle karşılaşmak mümkündür. Özellikle son zamanlarda meydana gelen

popüler tarihçilik anlayışı ve beraberinde getirdiği tarihi romanlar bilimsel birer eser olarak kabul görmeye başladı ki; bu durum tarih öğrenimi için oldukça sakıncalı bir durumdur. Tarih yazımı metot gerektiren ve ciddiyet isteyen bir alandır ve bu alanın suiistimal edilmesi bilime aykırı düşmektedir. Tarihi süreçler içerisinde mevcut birçok tarih yazımı anlayışı vardır. Bunlardan en eskisi sözlü olmakla birlikte kendi içinde birçok zamansal dokudan uzak destanlar ön plana çıkmaktadır. Yazının henüz icat edilmediği devirlerde insanlar; daha çok gördükleri ve ya duydukları olayları kulaktan kulağa aktararak günümüze kadar getirmeyi başarmışlardır. Bu süreçte birçok unsurla karşı karşıya gelen destanlar; coğrafyalar değiştikçe kendi içinde de bazı değişiklikler meydana gelmişti ki, bu o dönem için gayet doğal bir durumdur. Tarih yazımı her nasıl ki yazının icat edildiği devirle başladığı sanılsa da böyle olmadığını Sumerler’ de olmayan tarih yazıcılığı ile anlamak mümkündür.

Hikâyeci tarih yazımı eskiçağ tarihçisinin yakından ilgilendiren ve sık sık karşılaştığı bir tarih yazımı biçimidir. Bu türde ilk tarih yazarı ise Cicero tarafından Tarihin Babası olarak nitelendirilen Herodotos’tur. Hikâyeci tarih yazımı eskiçağların en bariz biçimlerinden biri olmuş ve günümüzde dahi bu türe tepkiler devam etmektedir. Herodotos gezip gördüğü yerleri yazmış ve gittiği her yerde hikâyeci anlatımın yanı sıra rivayetçi anlatımı da benimsemiştir.

Tarih Yazımı Çeşitleri

. Herodotos gezip gördüğü yerlerin tabiri caizse fotoğrafını çekmiş ve bazen de kendinden bir şeyler katarak Historia adlı eserini ortaya koymuştur. Türkçe çevirisini okuyanlar görecektir ki; sürekli bir rivayetçi anlayışı benimseyen Herodotos aslında olaylara tarafsız kalmış ve yöre halkının dediklerini ve uygulamalarını yazmıştır.

Bugün günümüzde birçok eskiçağ tarihçisi tarafından şiddetle karşı çıkılan ve yalancılıkla suçlanan Herodotos’a haksızlık yapıldığı görüşündeyiz. Keza henüz anlaşıldığını da düşünmemekteyiz. Örneğin; Mısır’a giden Herodotos burada yapılan Artemis Bayramından söz etmiş ve bir kayıkta binlerce kişinin Artemis Bayramını kutladığını yazmıştır. Mantık çerçevesinden bakıldığında bir kayıkta binlerce kişinin olması mümkün değildir. Herodotos aslında burada Artemis Bayramının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. İşte bu yönüyle incelenmeyen tarih yazarımız; tam manasıyla anlaşılmamaktadır. 2017 yılında yapılan bir kazı sonucunda bulunan bir papirüse göre piramitlerin nasıl yapıldığına dair çarpıcı bilgilere ulaşıldı. Bu papirüse göre taşlar Nil Vadisi boyunca olan taş ocaklarından Nil’in gücünden de yararlanarak merkeze ulaştırılmıştır.

Yine Historia adlı eseri okuyanlar görecektir ki; Herodotos bunu zaten binlerce yıl önce yazmıştı... İşte bu noktada bir kez daha anlaşılıyor ki; Herodotos yabana atılmamalı ve tüm ön yargılar bir kenara etraflıca okunmalıdır.

Herodotos: Antik Yunan Tarihçisi olan Herodotos aynı zamanda bir gezgindir. Historia adlı eseriyle tanınan Herodotos, yazdığı bu kitabıyla gezip gördüğü yerleri sosyal, iktisadi ve askeri yönleriyle eserinde yer vermiştir. Her ne kadar gezip gördüğü yerleri yazmış olsa da eserin asıl konusu M.Ö 499-449’da yapılan Pers – Yunan savaşlarıdır. Historia adlı eser Türkçeye Herodot Tarihi olarak ilk kez 2006 yılında İş Kültür Yayınları tarafından 852 sayfa olarak Müntekim Ökmen tarafından çevrilmiştir. Piyasa fiyatı 20 TL – 35 TL arasında değişmektedir. (24.08/2018)

Künye: Herodotos; **Tarih,** (Çev. Müntekim Ökmen), İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Döneminde vücuda getirilmiş her türlü eserin doğru olduğunu kabul etmek sakıncalı bir durumdur. Döneminde vücuda gelen eserler kaynak olarak kullanıldığında içerisinde yer alan bilgilerin kesin olarak doğru olduğunu

kabul edilmiş olunmaz. Örneğin bir kaynak kullanıldığında şöyle söylenebilir: Şu yazarın şu eserine göre böyle bir olay meydana gelmiştir. Ancak bu şekilde bir çalışma yürütmek bilimselliğe olanak sağlamaktadır.

Kaynak Çeşitleri

Tarihi romanlar karşımıza çıkan ve daha çok gerçeklikten uzak, kurgusal olan bu kitaplar elbette okunmalı ancak akademik bir kitabın içinde kaynak olarak kullanılmaması gerekir. Birçok tarihi roman yazarları yazdığı eserlerini kurgusal olduklarını içeren bilgiler vermediğinden çoğu araştırmacı kurgu kitaplarını gerçek olaylardan alındığını sanmaktadır ve bu durum kimi akademik çalışmalara da yansımıştır. Arka kitap yazılarında veyahut varsa önsöz kısmında kurgusal bir kitap olduğu yazılmalıdır. Günümüzde popüler tarih anlayışın keskin bir şekilde hâkim olduğunu ve göz göre göre ciddi hatalar yapıldığını söylemek mümkündür. Eskiçağ tarihini yakından ilgilendiren eserler incelendiğinde tarihi romanlar olarak karşımıza çıkan bu kitaplarda daha mitolojik unsurların barındığını söyleyebiliriz. Ana unsuru mitoloji olan bu kitaplarda yazarın hayal gücü oldukça geniştir ve kaygı gütmeksizin eserini yazabilmektedir. Akademik çalışmalar yürüten bir araştırmacıların bu tarihi romanları dipnotlarda kullanmaktan sakınmalıdır.

Kaynak Çeşitleri

Akademik çalışmaların olmazsa olmazlarından biridir kaynaklar... Bir araştırmacı ortaya koyacağı eserini sağlam temellere oturabilmesi için kaynağa ihtiyacı

vardır ve her zaman da olacaktır. Kaynak bakımından yeterli tarama yapıldıktan sonra okumalara başlayan araştırmacının birçok noktaya dikkat buyurması icap eder. Bunlardan bir tanesi Ana kaynaktır ve oldukça titizlik isteyen bir çeşittir. Ana kaynak; döneminde vücuda getirilmiş ve ilk ağızdan kaleme alınmış eserlerin tümüne verilen bir genel kavramdır.

Ana kaynaklar özellikle eskiçağlarda mabetlerde yapılan uygulama esasları, varsa tarih yazımı hususunda önemli bir noktadadır. Ana kaynak kullandığını iddia eden bir araştırmacı kullandığı kaynağın ana diline hâkim olmalı ve gerekirse çeviri yöntemiyle çalışmasını yürütmelidir. Ana kaynak kullanımları eserlerin ciddiyetini arttırmakla birlikte kimi zaman teyide muhtaç bilgileri de içerisinde barındırabilmektedir. Ana kaynaklar dönemin şartlarını ve genel ictimai durumu hakkında bilgiler de içerdiğinden kaynak analizi yapmak da kaynağı kullanma açısından son derece mühimdir...

Kimi eskiçağ tarihçisi ana kaynak ayırımına gitmeden ve bilgisi dışında kalan her türlü bilgiyi kullanma gayreti içerisine girmekte ki, bu durum ortaya koyulacak eserin hem dipnotlarında hem de bibliyografi kısmında karmaşaya neden olmaktadır.

Tabletler ve Arkeolojik Malzemeler

Bir eskiçağ tarihçisinin şüphesiz ilk ana kaynağı tabletler ve arkeolojik malzemelerdir. Her eskiçağ tarihçisinden elbette

eski dillere hâkim olması beklenemez. Tabletleri kendi diline çeviren ve kitaplaştıran yazarların ana kaynakları kullanarak bir eser ortaya çıkardığı aşîkârdır. Nitekim eski dillere hâkim olmayan araştırmacılar tabletleri çeviren kişilerin eserlerinden faydalanıyorsa bu birinci elden kaynak olmaktadır. Eskiçağ Tarihçisi birinci elden kullandığı kaynakları ana kaynak olarak göstermesi mümkün değildir. Kullandığı kaynak tamamıyla birinci elden kaynak olup etik kuralları gereğince eserin hakkını teslim etmelidir.

NİSAN SAYISINDA DEVAM EDECEK...

KİM KİMDİR KÖŞESİ

DR.BİNNUR ÇELEBİ

1964 yılında Muş ilinde dünyaya geldi. Babasının görevi dolayısıyla 1973 yılında ailece Ankara'ya yerleştiler.

İlkokul, ortaokul ve liseyi Ankara'da tamamladı. 1984 yılında gönülsüz girdiği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümünü Hitit diline olan aşkıyla sevmeye başladı.

Asıl amacı Hititoloji Bölümünde yüksek lisans yapmaktı. Fakat okulu bitirdiği yıl bölüm yüksek lisans öğrencisi almayınca

akademik alandaki bu isteğinden vazgeçip, mecburiyetten başka alanlara yöneldi.

Alanıyla ilgili tek çalışacağı yer olan Kültür ve Turizm Bakanlığında sınavları kazanmasına rağmen atanamayınca Türk Telekom A.Ş.'de göreve başladı. Türk Telekom A.Ş.'nin özelleşmesinden doğan fırsatla Kültür Bakanlığına kendi isteğiyle geçti.

Bir yandan arkeolog kadrosunu almak için mücadele edip, Bakanlığa davalar açarken, diğer yandan Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalında yüksek lisans yapmaya başladı.

Uzun soluklu mücadelesinden sonra 42 yaşında girdiği sınavı kazanarak arkeolog

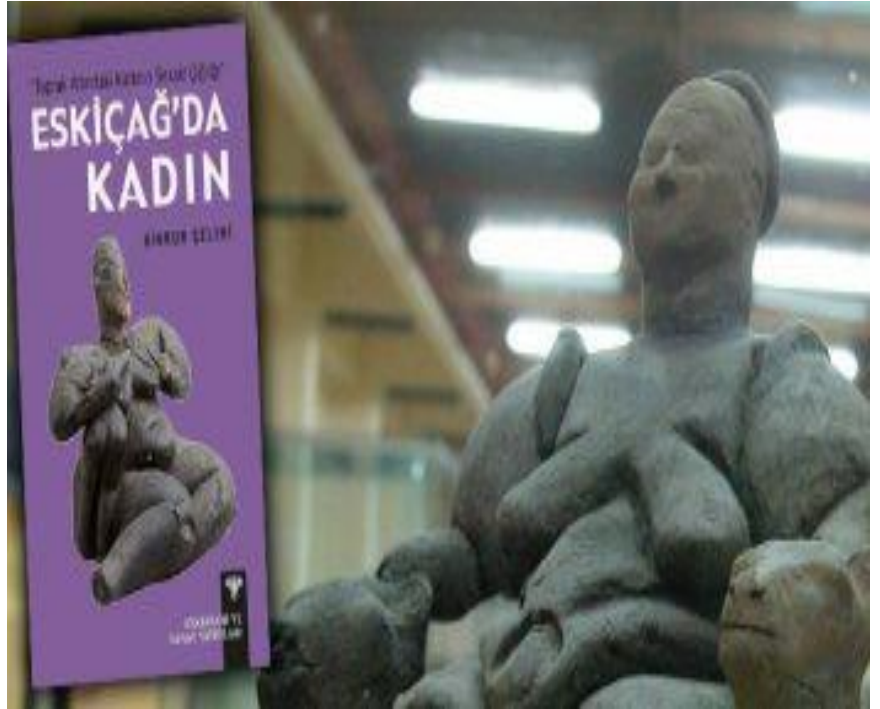
unvanını elde etti. 2006 yılında Kastamonu Arkeoloji Müzesine arkeolog olarak görevlendirildi. Burada iki yıl görev yaptıktan sonra Ankara'ya geri dönüp, Kültür Varlıkları ve Müzeler Daire Başkanlığında çalışmaya devam etti. Kurumun açtığı sınavı kazanarak, Şube Müdürü olarak Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne atandı.

Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğündeki usulsüzlüklerden ve hiyerarşi bozukluğundan dolayı 2012 yılında istifa ederek, Ankara'ya geri döndü. Yarım kalan doktorasını tamamlamaya çalıştığı sırada **Arkeolog İstihdam Platformu Sözcüsü** olarak arkeologların istihdamı için genç meslektaşlarıyla bir mücadele başlattı. Bu mücadele sonucunda Kültür ve Turizm Bakanlığında ilk defa KPSS sınavıyla 45

arkeolog atanmasına olanak sağlayarak bir ilke imza atıldı. Binlerce işsiz arkeolog için bu sayı yeterli değildi. 2014 yılında arkeolog ve sanat tarihçilerin istihdamı için açlık grevini dahi göze aldı. Gazetelerde, radyo ve televizyonlarda arkeologların ve sanat tarihçilerinin mağduriyetlerini dile getirdi. Basında sürekli olarak bu konuda haberlerin yer alması neticesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı müsteşar ve müsteşar yardımcıları 500 istihdam sözü vermek zorunda kaldılar. Her ne kadar verdikleri sözü tam olarak yerine getirmeseler de bu mücadele sonucunda 200 arkeolog ve sanat tarihçi istihdam edildi. **Dr. Binnur Çelebi**, bu mücadelesiyle **Uyandılar Geliyorlar** adlı kitapta, “**Ben**” değil “**Biz**” diyen, toplumun çeşitli alanlarında mücadele veren beş kadından biri olarak yer aldı.

2017 yılında Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden doktora unvanını aldı.

Çeşitli sendikalarda temsilciliğin yanı sıra **Arkeologlar Derneği** ve **Kültür Sanat Emekçileri Derneği** **Başkan Yardımcılığı** görevlerini üstlendi. Arkeoloji ve tarih konusundaki bilimsel çalışmalarının hemen hemen tümünü feminist bir bakış açısıyla yazarak, kadına ve kadın haklarına duyarlı toplumsal bilinç oluşturmaya çalıştı. Halen **Telekomcılar Derneğinde Genel Sekreterlik** görevini yürüten **Dr. Binnur Çelebi**’nin **Eskiçağ’da Kadın Toprak Altındaki Kadının Sessiz Çılgılığı** başlıklı bir kitabı ve çok sayıda yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

ESKİÇAĞLARDA REEL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİ

Eskiçağlardan beri süre gelen, paranın henüz icat olunmadığı devirlerde bile ticari faaliyetlerin yoğun bir şekilde yaşandığını yapılan arkeolojik çalışmalardan öğrenmek mümkündür. Bunun yanı sıra iktisadi faaliyetlerin biçimsel bir şekilde sahada icra edildiği, keza bu icranın ekonomik yönleri ardıllar boyunca sistematik bir şekilde işleyiş göstermiştir. Paranın henüz icat edilmediği dönemlerde, özellikle neolitik devrim öncesi avcı ve toplayıcı insan yapısının, ihtiyaç duyduğu hammadde ve besin ihtiyacı her daim ön plana çıkmış ve çıkmaya da devam etmektedir. Eskiçağ toplumu tarımın keşfinden önce meydana getirmiş olduğu iktisadi bir reforma ulaşmak mümkün değildir. Bir reformun olabilmesi için de şüphesiz ekonomik faaliyetlerin coğrafi bazda sürdürülebilirliği olmalıdır.

Mezopotamya ve Anadolu (*Asya Minor*) sahası içerisinde tarihi süreçler bakımından aynı coğrafya üzerinde yer alan ve ticari faaliyetlerin yoğun yaşandığı iktisat politikaları bu mekânlar arasında vücuda gelmiştir. Lydia'lıların ilk kez ortaya koyduğu daha çok takas usulünün yeni bir formda karşımıza çıktığı madeni paraların, o dönem için bakıldığında herhangi bir ekonomik kaygı güdülmemiştir. Takas usulü ile hareket eden medeniyetlerin

karşısına bir anda para maddesi çıkarıldığında kabul görmesi pek de mümkün olmamıştır. Bu dönemde madeni paraların reel bir değeri olmakla birlikte en çok kullanılan maden ise şüphesiz altın olmuştur. Darp edilen paraların siyasi bir niteliği olmamış ancak üzerinde motiflenen hayvan figürleri, hayvanın gücüne bağlı olarak bir üstünlük alameti olarak görülmüştür. İlk dönem Lydia paraları incelendiğinde üzerindeki hayvan figürlerinin daha çok Aslan motifi olduğunu görebilmekteyiz.

Şunu şüphesiz ifade edebiliriz ki; Lydia'lılar yaşadıkları coğrafyada ihtiyaçları olduğu yiyecekleri başka ülkelerden temin etmek zorundaydı. Yine arkeolojik malzemelerden öğrendiğimiz kadarıyla takas usullerinin getirmiş olduğu zorluklar ve bu zorluklara bağlı ekonomik kaygılar, ellerinde bulunan altın madeninin işlenmesine kaynaklık etmiştir. Takas usullerinde alınan ve verilen malzemenin piyasa değeri birbirine denk ya da eşit olmalıydı. Örneğin iki dirhem arpaya bir öküzün verilmesi piyasa ekonomisine aykırı bir durumdur. Bu aykırı durumun her ne kadar farkında olunsa da ihtiyaçları hiyerarşisi bu ekonomi piyasasına bir engel niteliği kazandırmaktadır. Öküzünün çok olduğu bir çoban aynı zamanda buğday ve

arpaya da ihtiyaç duymaktadır. Bu arpa ve buğdayı kendi üretmediğinden elinde olan öküzü ile takas etmek zorunda kalmıştır. Bu durumdan yakınan Lydia çobanının veya çiftçisinin iktisadi faaliyetlerinin alanının daralmasına ve ekonomi politikası üretmesine neden olmuştur.

Altın madeninin her toplumda aynı oranda değer görmesi ilk uluslararası paranın da ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Bir çiftçi ihtiyacı olan her türlü hammaddeyi elindeki uluslararası para ile ödeme yapıp alabilmiştir. Paranın icadıyla ekonomik politikalar ve bu politikalar içerisinde yer alan yeni bir kavram ile tanışmış oluyoruz ki; buna vergi denmekteydi. Vergiler her devletin iktisadi yapısına göre reforme edilir, azaltılır veya yükseltildi. Savaşçı bir medeniyetin koyduğu vergilerin çoğu savunma alanında kullanıldığı kaçınılmaz bir gerçektir. Tarım ile uğraşan bir toplumun ise asıl gelir kaynağı mahsuller olduğundan alınan vergilerin de bu doğrultuda olması beklenebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken en temel husus; yapılan iktisadi ve ekonomik faaliyetlerin toplum yapısına göre şekilleniyor olmasıdır. Bu nedenle ticari bir mekanizma oluşturulduğunda etkin saha içinde kalan kitlenin profili doğru bir şekilde çıkarılabilmelidir. Eskiçağlarda, Anadolu için düşünüldüğünde ormanların yoğun bir yer tuttuğunu ve yüksek kesimlerinde hayvancılık yapıldığı inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bundan dolayıdır ki; Anadolu toplumun en temel ticari uğraşısı tarım ve hayvancılık olmaktadır ki, bu durum günümüzde yerini korumakta ve halen hayvancılık faaliyetleri yürütülebilmektedir.

Assur ticaretinin Kayseri Kültepe bölgesine uzandığı ve yapılan arkeolojik kazılar sonucu günümüzde bir ID ya da kaşe olarak nitelendirdiğimiz silindir şekilde yapılmış mühürler bulunmuştur. Kültepe ticaret merkezi her dönemde önemini korumuş yakınçağ Osmanlı Tarihinde bile izleri görülmüştür. Assurlu tüccarların Anadolu ticareti için yeri oldukça önemlidir ki; bu sayede Anadolu'ya yazı gelebilmiştir. Yazının gelmesiyle birlikte tutulan kayıtlar bugünün ticaret anlayışının temelini teşkil etmekte ve doğrudan matematikle ilişkilendirilmektedir.

Yeri gelmişken ifade etmekte fayda olacağından; İktisat ile ekonominin aynı şeyler olmadığını ve birbirinden keskin bir şekilde ayrıldığını söylemek gerekir. İktisat bir toplumun ne işle uğraştığı ve temel geçim kaynağı ne olduğu; ekonomi ise bu geçim kaynağının ulaştığı sınırlar ve elde kalan net cironun nerelerde ve nasıl kullanıldığıdır.

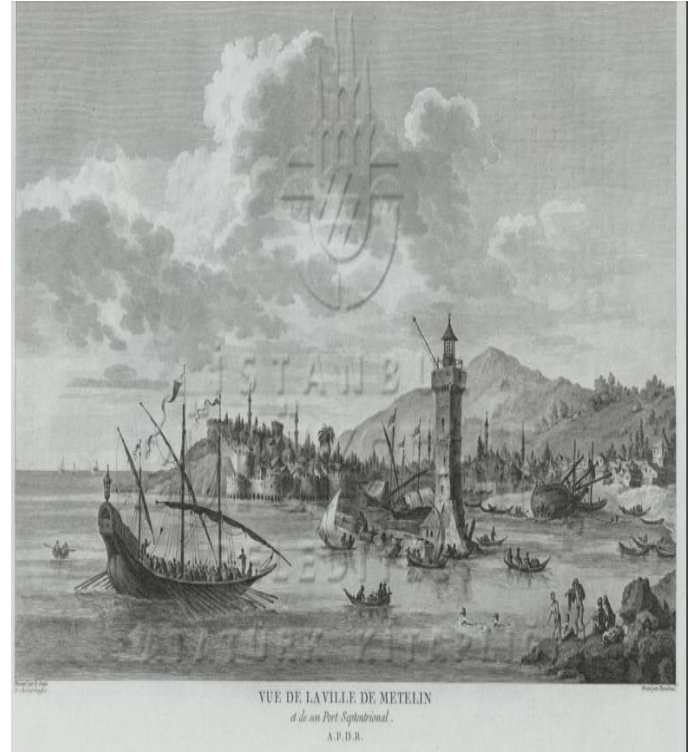
Eskiçağlarda coğrafi sınırlar net bir şekilde ortaya konamadığından devletlerin temel geçim kaynakları ve ekonomik düzenleri hemen hemen aynı şekilde seyrini sürdürmüştür. Bir Mezopotamya coğrafyası ile Anadolu coğrafyasının iktisadi faaliyetleri hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır. Nitekim Eskibatı'da daha çok siyasi bir delil olarak karşımıza çıkmış olan para ve bu doğrultuda yapılan iktisadi faaliyetler Eskidoğu ile örtüşmemektedir. Eskibatı'nın coğrafi koşulları ne yazık ki Eskidoğu ile kıyaslanamayacak kadar düşük bir seviyededir. Bundan dolayıdır ki, her ne kadar amaç fethetmek olsa da asıl temelde yatan düşünce Eskidoğu'nun zenginliklerine hâkim olma düşüncesidir ve tarihin her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle Hellenistik dönem

olarak adlandırılan tarihi bir süreçte iktisadi faaliyetler artmış ve ekonomik düzenlemeler Eskibatı 'ya taşınmıştır. Öyle ki, Megale Alexander'ın fethettiği güzergâhta toplam 26 adet darphane vücuda gelmiştir.

Tarihin bu dönemlerinde ekonomik kaygılar gittikçe artmaya başlamış ve halkın nüfuz ettiği bölgeler devlet tarafından belirlenmeye çalışılmıştır. Halkın kazancının yerel ekonomide kalmaması üzerine uluslararası bir fon oluşturulma gayreti içerisine girilmiştir. Eskiçağlarda devletçi bir politika izlenmiş ve özelleştirme pek mümkün olmamıştır. Devletin koyduğu ağır vergiler altında ezilen halk; kazancını ne olursa olsun devlet ile paylaşmaya zorlanmıştır. Her idarecinin aynı düşüncede olmadığını ve yeri geldiğinde ekonomik reformlara gittiğini ilk defa Sumerlerde görmekteyiz.

Sumerler Mezopotamya halklarının saygın bir ulus devleti olma özelliği taşımaktaydı. Ancak idari anlamda zor dönemlerin yaşandığı olmuş ve bu şartların altında savaş vs gibi durumlarda yaşanan kayıplar için halka vergiler koyulmuştur. Öyle ki hava parası dahi alındığı olmuştur. Bir vergilendirme sisteminde toplumun yapısı oldukça önemlidir. Halkın düzeni göz ardı edildiğinde birbirinden ilginç ve alakasız vergilendirmeler yapılabilir. Sadece vergiler üzerinden değil, ticaret tüccarların da halkın yapısını ve sosyolojik formatını çok iyi bilmelidir. Bir Mısırlı Tüccarın Hitit halkına buğday satamayacağı veya satsa dahi bir kazanç elde edemeyeceğini iyi bilmelidir. İthalat ve ihracat formları ancak bir toplum yapısı belirlemektedir. Antik Mısır toplumu çöl kuşağında yer almasına rağmen içerisinde barınan Nil Vadisinden ötürü dışa bağlı

kalmadan deniz mahsullerini tüketebilmekte ancak ihracat yapamamıştır. İşte bu noktada Ticaret ağının ne kadar sağlam ve toplumun ne kadar tanındığı faktörleri bir bir karşımıza çıkmaktadır. Her coğrafyada aynı verimi ya da ürünü almak mümkün olmadığından iktisadi faaliyetler ihtiyaçlara göre belirlenmekteydi. Ancak şu da bir gerçektir ki; bir ürünün fazla üretiliyor olması aynı zamanda ihtiyacın olduğu anlamına gelmemektedir. İhtiyaç varsa üretim vardır anlayışıyla hareket edildiğinde günümüz koşullarında bir arz talep faktörü baş göstermekte ve günümüzün sosyolojik sorunlarından biri galine gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Tufan Olayı ve Dinde Gelenek

Tevrattaki (1. Musa 7,19,21) “**Tufan**” Olayı; Musevi, Hristiyan ve İslam dinlerindeki merkezî motiflerden biri...

The Torah (1 Moses 7,19,21) Incident; One of the central motives in the Jewish, Christian and Islamic religions ..

Tanrı Nuh’tan bir gemi yapmasını istemiştir.. Ailesi ve her tür hayvanın birer erkek ve dişisi için. Çünkü insanlık günahlarından dolayı devasa bir sel ile yok edilecektir..

Tevrat’taki bu anlatım insanları Nuh’un bu gemisini aramaya da yöneltmiştir.. En çok da geminin karaya oturduğu söylenen Ağrı Dağı’nda.. Bu tür haberleri zaman zaman duyarız..

Ortadoğu’da bu tür mitolojik sel felaketlerinin tarihsel olaylar olabileceği üzerinde de durulmuştur. Çünkü özellikle

Fırat ve Dicle ırmakları Sumerler, Akadlar, Asurlular ve Babilliler için hem bir yandan yaşamın temel unsurlarını teşkil ediyorlardı, hem de bu kültür bölgelerinde tekrar tekrar büyük sellere, felaketlere yol açtılar.

Ama gerçekten de bir “Tufan”, bir “Nuh ve gemisi” varolmuşlar mıydı?

Bunlar gerçekten de varolmuş olsalar bile, bunun Tevrat’ta anlatıldığı gibi olmadığına şüphe yok..

Ve Yahudiler de bu mitosun tek kaynağı değildirler..

Bakalım işin aslı neymiş..

1872 yılından beri biliniyor ki, Sumerler de neredeyse Tevrat'takiyle tıpatıp aynı olan bir “**Tufan**” mitosunu tanıyorlardı.

George Smith adında bir alim o zamanlar **British Museum**'daki çivi yazılı metinler üzerinde çalışırken bir adamın hikayesini keşfetti: Bir tanrı bu adamın da bir gemi yapmasını istemişti.. Çünkü diğer tanrılar insanları bir “sel”le yok etmek istiyorlardı. Böylece insanlığın ve hayvanların geleceği bu adama bağlıydı.

Bu çivi yazılı tabletler bugün Irak'ta olan **Ninive** adlı bir antik kentten geliyordu ve metinlerin yayımlanmasından sonra İngiliz **Daily Telegraph Gazetesi** 1873 yılında Smith'in Ninive'ye bir araştırma gezisini finanse etti. Smith orada başka birçok tablet de buldu. **Ve anlaşıldı ki, Mezopotamya'da hatta iki tane “Tufan” mitosu vardı.**

Bunlardan daha eski, yani M.Ö. 19. Yüzyıla ait olanı, **Şuruppak** kenti kralının oğlu **Atraḥasis**'le ilgiliydi ve hikaye sonradan **Gılgamış Destanı**'na alınmıştı.. Yani insanlık tarihinin en eski destanına..

Bu destanda Sumer kenti **Şuruppak'ın kralı Utnapiştim**'in kahraman Gılgamış'a anlattığı hikayeye göre, **Tanrı Enki** ondan bir gemi yapmasını ve böylece kendisini, ailesini, başka insanları ve hayvanları yakında gelecek olan büyük selden korumasını istemiştir. Gemi nihayet selin içinde bir ada gibi kalmayı başaran **Nisir Dağı**'nda karaya oturmuştur. **Utnapiştim**buradan bir güvercin, bir kırlangıç ve bir karga

göndermiştir.. Acaba sel çekildi ve başka kara parçaları da ortaya çıktı mı, anlamak için.. Güvercinin zeytin dalıyla dönüşü ise; Tanrı, insan ve yaratılış arasındaki barışın bir işareti olarak anlaşılmıştır; güvercin ve zeytin dalının barış simgeleri olduğunu hepimiz biliyoruz.

Her iki hikaye de en az 3500 yıllık hikayelerdir ve Tevrat'ta Tufan Olayı'nın anlatıldığı bölümden de en az 1000 yıl daha eskidirler. Tevrat'taki bu bölüm (Genesis/Yaratılış) M.Ö. 500'lerde yazıya geçirilmiş olmalı. Yani Yahudiler'in bu Mezopotamya mitosunu öğrendikleri Babil Esareti'nden Persler sayesinde kurtularak Mezopotamya'nın batısındaki ülkelerine geri gönderildikleri zaman..

Yani Nuh'la ilgili hikayeyi yazarların Gılgamış Destanı'nı tanıdıklarına hiç şüphe yok..

Sadece Mezopotamya'da vukubulduğuna da hiç şüphe bulunmayan bu “Tufan” ile ilgili olarak elimizde bir de bir “**Sumer Kral Listesi**” bulunuyor.. Buna “**Weld-Blundell Prizması**” da denir.

Çivi yazılı bir kil tablet üzerindeki bu liste M.Ö. 4. Binyılın sonundan 2. Binyılın başına kadarki, yani “Tufan”dan önceki ve sonraki kral sülalelerini ve hükümdarları sayıyor. Listenin oluşma tarihi olarak ise en erken M.Ö. 3. Binyılın sonu, en geç olarak da 2. Binyılın başı gösteriliyor.

Listenin başında “**dünya kurulduğu zaman 10 kral geldi.. 10.su zamanında**

her tarafı sular kapladı” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu 10 kralın isimleri Sumerce’dir ve hepsi de birbirinin oğludur, yani bir sülale..

Çok sonra yazılmış olan Tevrat’ta da Nuh’un Adem’in 10. göbekten torunu olduğuna dikkatinizi çekerim.

Güney Mezopotamya’da bugün **Dicle ve Fırat’ın Şatt-ül Arap** olarak birlikte aktıkları alanda **Sumer Kral Listesi**’nde sözü edilen Tufan’la ilgili olarak kazılarda da kanıtlar bulundu..

Güney Mezopotamya’daki kazı yerlerinin hemen hepsinde M.Ö. 3. Binyılın başlarına ait **“kalın bir kil tabakası”** ortaya çıkarılmıştır. **Arkeolojide böyle tabakalar bir “sel”in varlığına işaret eder.** Yani, o zamanlar Güney Mezopotamya’da birbirlerinden ayrı olarak akan ve bir delta halinde denize dökülen Fırat ve Dicle ırmakları taşmış ve tüm Güney Mezopotamya’yı sular kaplamıştır.

Bir de Güney Mezopotamya’nın tarihini **Hellenistik Çağ**’da Yunanca olarak yazan **Kaldeli rahip Berossos** var. O da eserinin başında çivi yazılı arşivlerden yararlandığını ve buralardaki belgelere göre dünya kurulduğunda ard arda 10 kral geldiğini, 10.su zamanında yeryüzünü sular kapladığını söylüyor. Onun listesindeki kralların isimleri Yunanca tabi.. Yani Mezopotamya’daki bu gelenek 2.500 yıldır aynen devam ediyordu..

Yeni Babil Devri’ne ait ünlü **Babil Kulesi**’nin aslında binlerce yıllık **Sumer zikkurat** ve din geleneğinin bir sonucu ve en muhteşem örneği olduğunu da burada hatırlatalım.

Şimdi diyebilirsiniz ki, Tevrat’tan hareket ederek Adem’in ne zaman yaşadığı bulunabilir..

Bunun bizi elle tutulur bir yere götürmesi mümkün görünmüyor. Zira, M.Ö. 3000’den önce 10 nesil yaşasa yaşasa 300-500 sene yaşar. Halbuki sadece Mezopotamya’nın prehistoryası binlerce sene daha geriye gider ve **Ortadoğu’da insanın 100.000 yıldan beri var olduğunu da antropologlar söylüyorlar..**

Değerli Arkadaşlar; Tevrat’ta yer alan, İncil’de göndermeler yapılan ve Kur’an’da da bulunan bu Tufan konusu bilimsel-tarihsel açıdan böyledir.

Yani, bu da Ortadoğu din geleneğinin bir parçasıdır.. Ne olmadığını ise siz düşünün..

PROF.DR. BÜLENT İPLİKÇİOĞLU

Eskiçağda Kadın Motifi

Eskiçağ 'da kadın günümüz şartlarının getirmiş olduğu birtakım olguların temelini teşkil etmektedir. Bugün hangi topluma bakarsak bakalım kadının elinin değmediği hiçbir yer yoktur. Bundan dolayıdır ki; tarihi süreçler içerisinde kadın kavramı ile sık sık karşılaşırız ancak toplumsal manalar farklılıklar gösterebilmektedir. Toplumsal etkileşimler bir şekilde oluşmuş olsa

da her coğrafyadan aynı anlamları çıkarabilmek mümkün değildir. Eskidoğu ve Eskibatu olarak iki ayrıma gidilmesinin temel sebebi coğrafi sebeplerden çok zihniyet meselesinden ileri gelmektedir. Eskiçağlar 'da kadının konumu neydi? Bir hukuk düzeni içerisinde kendine yer edinebilmiş miydi? Kadın olarak nitelendirilen kişi aslında bir cinsiyet meselesi mi yoksa yüklenilmiş bir anlamı var mı? Bu gibi soruların cevaplarını bulmaya gayret edeceğiz.

Kadın kavramı ilkçağlar’ da daha çok bir cinsiyet ya da cinsellik olarak görülmüş yine bu dönemlerde doğurganlık faktörü oldukça önemliydi. Kadın ve erkeğin cinsel birleşimi sonrasında soy çoğalması ve akabinde bu soyu koruma içgüdüsü daha sonraki devirlerde kadının yerini daha belirgin bir hale getirmiştir. Mezopotamya olarak anılan ancak bugün ki sınırları tam olarak bilinmeyen bu coğrafyada dönemin en ileri kanunları ve anayasaları vücuda gelmiş ve diğer coğrafyalara taşınmıştır. Kadın kavramı her ne kadar annelik duygusu ile özdeşleşmiş olsa da bu anlayış özellikle yeniçağ ile yaygınlaşmıştır. Bu anlayış günümüzde de devam ediyor olsa da cinsiyetçi yaklaşımlar halen sürmektedir. Çoğu bilim insanı ilk dünya düzeninin anaerki olduğunu iddia ediyor olsalar da elde edilen ana kaynaklarda bu durumu görmek pek mümkün değildir. Kadının toplumdaki yeri her daim sorgulanmış ise bu noktada karşımıza ciddi sorunlar çıkmaktadır. Keza sürekli gündeme gelen bir sorun varsa orada yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu anlamak lazım gelir. Eskiçağ kadını yapıları kazı çalışmalarında elde edilen heykellerden maddesel olarak görmek mümkündür. Özellikle göğüs, kalça vb. yerlerin abartılı bir şekilde tasviri, dönemseller olarak baskınlığın bir ifadesi olarak anlamak mümkündür. Yine elde edilen bulgular neticesinde kadının toplumsal bir bereket tanrıçası olarak ifade ediliyor oluşu oldukça dikkat çekicidir. Bu noktada kadının dini inançlar içerisinde de kendine yer edinmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Tanrı kavramının yanında bir tanrıça kavramını görmek, toplumu düzenleme noktasında bir işbirliğinin olduğunu anlamak mümkündür. Mezopotamya’nın meşhur tanrıçası İştâr ’ın aşk ve cinsellik tanrıçası olarak karşımıza çıkıyor olması bu iş birliğini destekler niteliktedir. Sadece Eskidoğu’ da değil, Eskibati coğrafyasında da bu tanrıçaları görmek mümkündür. Roma tanrıçalarından Aequitas’ ın adli işlere bakan bir tanrıça olarak tasviri, kadının hukuksal düzende de söz sahibi olduğunu

göstermektedir. Eskiçağlar’ da her toplumda olmasa da akrabalık değerleri oldukça önemliydi. Akriba evliliklerinin örneklerine rastlasak da bu tarz davranışların zamanla terk edildiğini söyleyebiliriz. Kadının akriba ile olan evliliği çok eski devirler de bir akit gerektirmeden yapılan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Mısır’da kadının evlilik öncesi ve sonrasındaki durumuna baktığımızda;

Kadın ailesinin izin vermediği kimseyle evlenmez, evlenirse cezalandırılırdı. Kadının çeyiz hakkı var idi ancak erkeğin bu ihtiyacı karşılayacak maddi bir güce sahip olması gerekiyordu. Erkek ve kadının bir söz ve nişanlılık dönemleri vardır ve bu süreç içerisinde anlaşamazlarsa ayrılma hakları mevcuttu. Başlık parası olarak aynı ya da nakdi uygulamaları da görmek mümkündür. Sümerler başlık parasını ilkel bir uygulama olarak görmüşlerse de bugün hala bile devam etmektedir. Mısır’da kadın ve erkeklerin sevgili oldukları dönemleri de o dönemde yazılan mektuplaşmalardan anlamak mümkündür. Bu mektuplarda birbirlerine kardeşim olarak hitap ettiklerini görmek mümkündür. Kardeşim kavramı o dönem açısından düşünüldüğünde herhangi bir akrabalık bağına ifade etmemektedir.

Anadolu (Anatolia) topraklarına baktığımızda eskiçağların en ileri yasalarını görmek mümkündür. Hititler dönemi toplumsal düzenine baktığımızda kadını idari anlamda söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Kralın yanında Tavananna adı verilen kraliçeyi ülke yönetiminde söz sahibi olduğunu söyleyebilmekteyiz. Hitit Kanunlarının 197. Maddesi günümüz açısından da oldukça önem taşımakla birlikte o dönem için ileri bir yasa olarak görmek mümkündür.

“Eğer bir adam bir kadını dağda alırsa (tecavüz ederse), suç adamındır ve o ölsün. Ama eğer onu evde alırsa (tecavüz ederse), suç kadınıdır ve kadın ölsün. Eğer adam (koca) onları bulursa ve onları öldürürse, onun eylemi cezaya değer değildir.” (Hitit Yasası 197. Madde)

Kadın haklarının yasalarla koruma altına alındığını açıkça gördüğümüz bu maddede, toplumsal düzen açısından önem arz etmektedir. Kadınların sosyal sınıf içerisinde evlenme, boşanma, miras vb. haklarının olduğunu ve bunların tabletlere kaydolması bugün için de örnek teşkil etmektedir. Tarihin ilk cinayet davasının görüldüğü yer Sümerler olmuştur. Bir mabet görevlisinin öldürülmesi üzerine maktulün karısına kocasını öldüklerini de söylemişlerdir. Kadın kocasının öldürülmesine hiçbir tepki vermemiş ve soğukkanlı bir şekilde davranmıştır. Bunun yanı sıra mahkemeye gidip kocasının öldürüldüğünü bile söylememiştir. Mahkeme görülmeye başlanmış ve kadının da haber vermediği için cezalandırılmasına karar verilmiş ancak oradaki bazı jüriler kadının ceza almasının doğru olmadığını kadının kocasından sürekli şiddet gördüğünü bu yüzden kocasının ölüp ölmemesi onun için bir anlam ifade etmediğini söylemişlerdir. Oy birliği ile kadının ceza almamasına karar verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kadının şiddete de maruz kaldığını ancak hakları mahkeme tarafından koruma altına alındığını söyleyebiliriz. Kadınlar için

yapılan Tapınaklar ve sarayları da görmek mümkündür. II. Ramses'in Hz. Musa' ya yaptırdığı Ebu Simbel tapınağı bu duruma en güzel örnektir. Kadına verilen değeri tapınakların ve sarayların duvarında görmek mümkündür. Tabii bu değerler böyle olsa da bir hukuki boyutları mevcuttur. Örneğin; bir kadın çok evlilik yaparsa taşlanma cezası alırdı. (Urukagina Yasaları) Yine aynı yasalarda yer alan; bir adam karısını başka bir adamla yakalarsa onları bağlayıp suya atacaktır. Eğer kadının kocası yaşatırsa kral da yaşatacaktır.

DEVAM EDECEK...

Eskiçağ Araştırmaları Merkezi

Öneriyor

Beş bin yıl önce, balçık kaplı, bereketli bir ovada iki halk, Akkadlar ve Sümerler yaratıcılıklarını ve kültürlerini birleştirip tüm antik Yakındoğu'ya egemen olan bir imparatorluğun; Mezopotamya'nın temellerini attılar. Önce Hammurabi'nin, sonra Nabukadnezar'ın kenti olan Babil, bu imparatorluğun gücünün ve şanının ölümsüz temsilcisidir. Çok uzun zaman için belleklerden silindikten sonra, iki yüzyıldan kısa bir süredir kalın toprak kefeninden ve unutulmuşluktan mucizevi bir biçimde, ağır ağır sıyrılan bu uygarlık, bize kültürümüzün temellerini gösteriyor. Asurolog ve usta hikâye anlatıcısı Jean Bottéro, yazıyı, bilimi ve edebiyatı icat eden bu uygarlığın zengin mirasını gözler önüne seriyor.

Yazar: **Jean Bottéro**

Çevirmen: **Ali Berktaş**

Yayınevi : **Yapı Kredi Yayınları**

"ESKİ" VE "YENİ": ANTİKÇAĞ'DA DEMOKRASİYE GİDEN YOLLAR

İnsan yaşamında ve bu yaşamın gelişme ve ilerlemesinde birbirine karşıt iki güç çok önemli bir rol oynar: Bunlardan biri “gelenek” dediğimiz “eski”nin gücüdür.

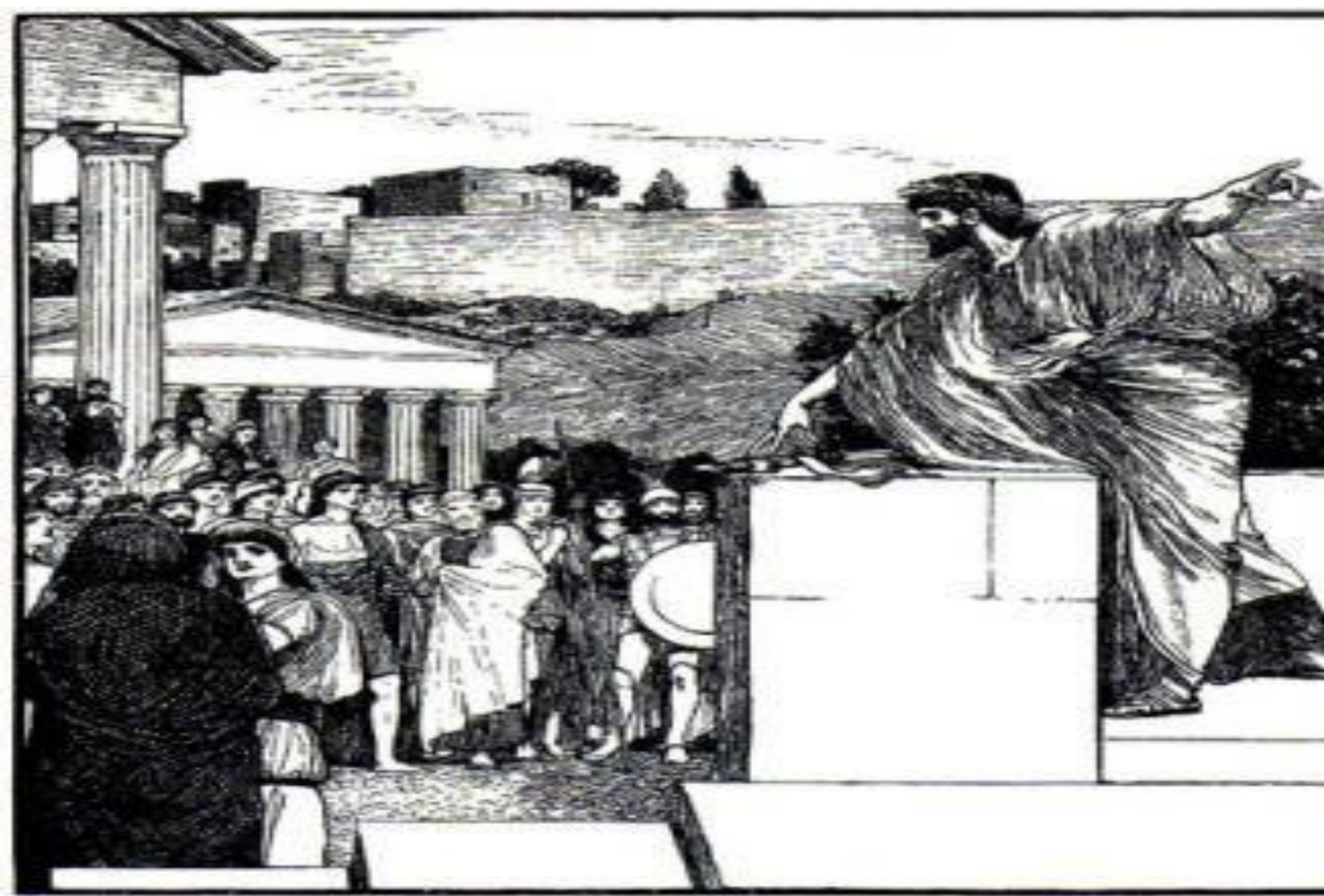
Bu, insanda “mevcut olan”ı korumaya çalışan ve hatırlayamadığımız bir zamandan beri varlığı “muhakkak” olan, istikrar kazanmış, artık “statik” hale gelmiş bir güçtür. Öteki ise, insandaki “yeni hamle gücü”dür. Bu, insanı “eski”nin olumsuz etkisinden kurtarmaya çalışan, yaşamın koşullarını islah etmeye uğraşan; insanı “eski”nin değil, “yeni”nin iradesiyle aklın gösterdiği yollarda ileriye götürmek isteyen “dinamik” bir eğilimdir. İnsan yaşamına egemen olmak isteyen bu iki güç kendi aralarında sürekli bir mücadele halinde bulunmakla ve bu mücadele insan yaşadığı sürece devam edecek olmakla birlikte; Tarih bize göstermiştir ki, sonunda kazanan hep insanın “yeni hamle gücü” olmuştur.

Antikçağ’da Eski Doğu dediğimiz, Sumerler’le başlayıp Pers Devri’nin sonuna kadar süren dünya; “eski”nin statik prensibine bütün tarihi boyunca sınırsız bağlı olduğu için, binlerce yıl hep aynı kalıplar içinde kalmıştır. Eski Batı dünyası ve onun temsilcileri olan Hellenler ve Romalılar ise sürekli toplumsal ve zihinsel yeni hamleleri ve bunlarla “eski” arasında bir denge kurmalarıyla sürekli olarak toplumsal açıdan ilerlemiş ve nihayet bugünkü Avrupa Kültür ve Uygarlığı’nın

her alandaki prototiplerini yaratmışlardır. Eski Doğu bu “eski”ye bağlılığı ve tutuculuğu yüzünden o ileriye hamle gücünün dinamiğini hemen hemen hiç tadamadan göçüp gitmiş ve tarihe karışmıştır.

Eski Doğu’da bir tür organizasyondan başka bir şey olmayan “devlet”, bir atalet (eylemsizlik) durumunu ifade eder. Burada denge ve uyum içinde ileriye doğru bir hamle, bir gelişme değil; sürekli aynı yerde sayma ve sükûnet asıldır. Ucu Tanrıya kadar giden bir teşkilât ve yüksek bir “nizam” çerçevesi içinde, bir taraftan “Tanrının vekili” durumundaki hükümdar ve memurları, öte yandan da “Tanrının bizzat kendi adamları” olan rahipler bu toplum ve devletteki atalet durumunu korumaya çalışmışlardır. Bundan dolayı devlet burada “tek adamın yönetiminde” (monarşik) kalmış; insanları yöneten yasalar da onların el süremediği “ilahi emirler” olmuştur. İnsanlar, “tek bir hükmeden”e itaatten başka bir şey bilmeyen, yalnız onun için çalışan, insan olarak siyasi hiçbir hakkı olmayan topluluklar halinde yaşamışlardır. Bu nedenledir ki, burada “demokrasi” hiçbir zaman görülmemiştir.

Eski Batı ve Hellen dünyası ise, Eski Doğu’yla ne büyük bir tezat içindedir! Gerçekten de, başlangıç evrelerinden itibaren sürekli yeni hamleler gösteren ve

fakat “eski” ile bu yeni hamleler arasında sürekli bir denge kurmayı başaran Antikçağ Hellen dünyası, tarihinin hiçbir devrinde olduğu gibi kalmadı. Yaşamın her alanında bir denge ve uyum mükemmelliğine belki de ulaşamadı; ama, bazı alanlarda, özellikle “devlet” alanında, bugün bile bir ideal olmakta devam eden “demokrasi”ye erişti. Çünkü bunların devleti, insanları Tanrıya bağlayan bir görüşün eseri, bir atalet durumu değil; insanları fikre bağlayan bir zihniyetin eseri, “dinamik” ve “rasyonel” bir devlettir.

Antik Hellen devleti; “rasyonel” olduğu için de, burada devlet içindeki hayatı kontrol eden bir “ruhban sınıfı” tanımamıştır. İnsanların bizzat yaptıkları hukuk normlarının egemen olduğu bu devlet Eski Doğu’nun devleti gibi “sadece bir organizasyon” değil, “canlı bir

organizma” idi. Çünkü bu devlet “pasif” bir insanlar topluluğu değil, devletle adeta yekvücut bir kitle olmuş bir “vatandaşlar camiası” idi. Burada devletin başındaki adam, hukuk bakımından birbirleriyle “eşit” olan bu vatandaşların “en iyisi”nden başka bir şey değildi. Burada vatandaşların insan olarak tüm siyasal haklarını kullanabildikleri “demokratik-anayasal” bir düzen vardı.

Demek istiyorum ki; Eski Batı Hellen dünyasının “demokrasi”ye erişmesi, o’nun sahip olduğu etkin bir “yaratıcı hamle enerjisi” sayesinde olmuştur. Zaten, genel olarak, kültür ve uygarlık ilerlemeleri temelde gerek “ahlâk”, gerekse “zihniyet ve düşünce” bakımından böyle bir enerjinin hamleleriyle mümkündür. Bu enerjinin ortaya çıkması için ise başlıca koşul, insan zeka ve iradesinin “özgür” olması ve

sonuçta toplumsal konularda bilinçli bireyler yaratılabilmesidir. Denilebilir ki, “demokrasi”nin de gerçek değeri bu bilinçli bireylerin kişiliklerinde belirmektedir. Bu durum, Eski Doğu’da “bireysellik”in neden ortaya çıkamadığını da açıklar.

Hiç şüphesizdir ki, tarihte (ve elbette günümüzde) bireylerin toplumdaki etkileri birtakım genel faktörlere bağlıdır. Yani, tek bir bireyin devletin ve toplumun tüm yaşamını hemen değiştireceğini düşünmek yanlış olur. Fakat tek bir bireyin kitlelerin düşünce ve yaşamı üzerinde nesiller boyunca ne kadar etkili olabileceğini ve bunları ne kadar değiştirebileceğini de tarih bize gayet açık göstermektedir.

Çünkü tüm tarihsel olaylar nihayet insan iradesinin tecellisinde şekil kazanırlar. Yani tarihsel gelişimin seyrini bu iradeyi kullanan kişi belirler. Elbette, bu iradeye yön veren, o’nun işlemlerini ve başarıyla etki yapmasını mümkün kılan başka birtakım durumlar da mevcuttur.

Demokraside tek bir bireyin kitlelerin düşünce ve yaşamı üzerinde etkili olabilmesi ise; öncelikle, bu bireyin toplumdaki genel istek ve ihtiyaçları sezip onlara şahsi bir ifade vermedeki yeteneğine bağlı olmuştur. Böyle kimseler, Eski Atina örneğinde görüldüğü gibi, büyük çapta yaratıcı güce sahip adamlardı. Bunlar demokrasiyi yaratır ve geliştirirken demokratik yaşamın da ilk “politikacıları”, ilk “aksiyon adamları” oldular. Bunlar; kanun yapıcılar, reformcular, uzlaştırıcılar ve daha birçok adlarla Hellen demokrasisini tüm insanlığa hediye ettiler, böylece isimlerini tarihe yazdırarak “insanlığın ortak malı” olmaya hak kazandılar.

Fakat şurası da unutulmamalıdır ki; bu Hellen demokrasisi, toplumdaki genel talep ve ihtiyaçları – özellikle halkın ön yargılarını ve korkularını sezip bunlardan yararlanarak ve kelime oyunları ile gerçekleri karartarak – kendi kişisel menfaatleri için kullanan; aslında demokrasiye değil, oligarşiye hizmet eden ve halkı doğrudan doğruya bu istikamette yönlendiren “demagoglar”la da doludur. Tarih, demokrasiye hizmet edenleri olduğu kadar, bunları da kaydetmiştir. Ama, tarihe yön veren, insanlığın ortak malı sayılan kişiler olarak değil; “insan denilen varlığın bencilliğinin ve çıkarıcılığının örnekleri” olarak.

PROF.DR. BÜLENT İPLİKÇİOĞLU

İÇİNDEKİLER

Antik Mısır Dinin Mezar Mimarisine
Olan Etkileri: 3-10

Dijital Kütüphane Kuruyoruz: 11

İLKÇAĞ ANADOLU'SUNUN
FRİGYA YÖRESİNDEN
YÜKSELEN BİR HÜZÜN TINISI-
ANTİK METİNLERİN IŞIĞINDA
SATYR MARSYAS'INTRAJİK
ÖYKÜSÜ: 12-24

Eskiçağ Metodolojisine Giriş: 25-29

Kim Kimdir Köşesi: Dr. Binnur
ÇELEBİ: 30-31

Eskiçağlarda Reel Ekonomiye Geçiş
Süreci: 32-34

Tufan Ve Dinde Gelenek: 35-37

Eskiçağda Kadın Motifi: 38-40

Eskiçağ Araştırmaları Merkezi
Öneriyor: 41

Eski ve Yeni: Antikçağ'da
Demokrasiye Giden Yollar: 42-
44